СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

КЊ. I св. 7-8

БЕОГРАД
1950

САДРЖАЈ

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД — 1950

НАШ ЈЕЗИК

Књига I Нова серија Св. 7—8

ИЗ СРПСКОХРВАТСКЕ СИНОНИМИКЕ

Добио сам цео низ речи које се већ поодавно употребљавају у појединим деловима наших народа, а нарочито у западној, с једне, и источној половини, с друге стране. Оне су већином добиле у њима право грађанства, али су различне. Мени је упућено питање да речем о њима своје мишљење које може и другима послужити да се у њихову односу снађу. Ја ево то и чиним. Надам се да ће непосвећени у природу језичку видети из овога како треба гледати на значења и употребу речи. Када буду боље познавали ове прилике које су утицале на развитак наших речи, они ће постати мање искључиви у размишљањима о њима. А то ће свакако повољно утицати на крајњи циљ којему је и све наше расправљање у овом часопису посвећено: да се у нашем књижевном језику уопшти оно што је најбоље, најопштије, најизразитије и најправилније и да се у сваком случају када се негде по две или три речи за исти појам употребљавају — правилно на њих гледа.

Ја ћу узети цео списак речи који ми је послат не мењајући у њему ред у који су стављене; само ћу у појединим случајевима навести све речи исте врсте.

1. Наш се списак отпочиње речју *акционарско друштво* у коме се најпре пита: да ли није бољи израз *деоничко друштво* (у јужном говору — *дионичко друштво*). *Деоничко друштво* претставља слободан превод *Aktiengesellschaft*, јер реч *деоница* — нарочито према *деонӣк* која се од XV в. употребљава у значењу „учесник" (patriceps) или *деоничāр*, како би се данас рекло и како се каже, — може с успехом бити употребљена као наша реч у значењу речи „акција" (Aktie). Према томе, *деоничко друштво*, *деоница*, *деоничар*

(*деоник*), *деоничарско друштво* претстављају наше речи за стране Aktiengesellschaft, Aktie, Aktionär акционарско (друштво) и сл.

2. Друга је реч на списку *аљкав* којој се као синоним износи *површан*. Али то нису синоними: може неко бити *површан* и не бити *аљкав*, а може неко бити *аљкав* и не бити *површан*. *Аљкав* има материјално значење: неуредан у одећи, у послу, у каквој ствари која изискује ред и чистоћу и сл., а *површан* има више духовно значење које може добити и материјалистичку примену: не ићи у дубину, остајати на површини ствари, питања итд. Обе су речи туђег порекла, само је *површан* словенског (исп. руско *пове́рхностный*, чешко povrchní и сл.), а *аљкав* (исп. и *атљав* са истим значењем) вероватно је маџарског (исп. АкР I 120). У сваком случају, те су обе речи добиле право грађанства у нашем језику, али свака има своје значење те једна не може замењивати другу.

3. На трећем је месту *април-травањ;* али ја ћу овде на једном месту узети све називе месеца како су они данас уопштени у нашем народу. Имамо *јануар-сијечањ*, *фебруар-вељача*, *март-ожујак*, *април-травањ*, *мај-свибањ*, *јуни-липањ*, *јули-српањ*, *август-коловоз*, *септембар-рујан*, *октобар-листопад*, *новембар-студени*, *децембар-просинац*. Било је, и има и данас, и других назива месеца у нашем народу (напр. *илинштак*-јули, *сушац*-март, *лажжак*-март, исп. и старо *льжујак* и др.), али су се горњи дефинитивно усталили у првој половини XIX века, нарочито код Хрвата, када се гледало и заменом туђих речи народним да се народна аутономија што боље заштити; отада се и данас тако употребљавају.

Сви су ови називи несумњиво народни. Данас се они мало употребљавају код Срба, али је вероватно да су се и код њих некада употребљавали, јер су ти народни називи већином општесловенски. Они се не употребљавају само у западнословенским језицима, већ су се некад употребљавали и у старословенском, исп.: *сѣчьнъ* (у ст. слов. и ст. руск.) *лъжоуѥкъ* (март), *травьнъ* (април-мај), *свибьнъ* (јун) и сл. (исп. Миклошићев Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum, Беч 1862—1863 под односним речима). Међутим данас се у мно-

гим народним говорима они не говоре, па би било значајно утврдити колико се они у народним говорима Далмације, Босне, Херцеговине и Словеније и у којем обиму употребљавају, наравно, када се издвоје утицаји књижевног језика. Јер је утврђено да су се у тим крајевима некада употребљавали, па је потребно разликовати књижевну традицију од онога што у народу живи. Тако је напр. Вук Караџић саопштио (у II-ом издању свога речника) да се сви горњи називи употребљавају у Дубровнику; међутим по сведочанству добрих зналаца дубровачког живота и дубровачког језика утврђено је да се у XIX веку у Дубровнику ти називи нису употребљавали, сем *вељаче* и *илинштака*, иако дубровачки лексикографи помињу те називе као народне и у XVIII в. и почетком XIX в. (исп. Наст. вјесник V, 1896,242).

Нико нема права да те називе гони данас из народног језика; али сви они који их употребљавају морају познавати и оне друге називе (јануар, фебруар итд.), не само зато што их употребљавају Срби него и зато што су то општеевропски називи. И како је несумњиво да се општеевропски називи шире свугде где се у данашњој култури употребљавају општеевропске установе, проналасци итд., неће бити чудновато ако се они почну ширити и на рачун лепих народних имена, као што су се већ израније, вероватно под утицајем црквених назива, изгубили у великом делу наших народа. Само у овом правцу никаква насилна мера која би то убрзала није потребна. Као лепи народни називи они имају права на употребу и живот, а колика ће њихова отпорност бити према општеевропским називима, — то ће показати будућност.

4. Да ли је боље *архи̏ва* или *а̀рхӣв*, пита се у нашем списку. Од почетка наше нове књижевности, тј. откако је почео писати Вук Караџић, и још раније (исп. *архива* Словар од 1791 и *архив* код Павла Соларића, О самости, 1809, стр. 35), употребљава се и једно и друго, и сам је Караџић писао и на један и други начин (потврде се могу наћи у речнику Броз-Ивековића под речју *àrhīv*), Обе ове речи потичу од познолатинског *archivum* које опет долази од грчке речи, исп. и нем. das Archiv, фр. archive и сл.; како смо ми од тих народа поглавито и узимали своју реч, било би при-

родно да она гласи *архив* (као и у руском јез., у чешк. archiv, пољ. чак archiwum и сл.); али се код нас одомаћило *архива*, вероватно, према руском *архива* које се такође некада говорило, а све то са наслањањем на речи ж. рода као *библиотека* и сл. Према томе, шта је правилније? Старо је правило нашег језика да је за наш књижевни језик најправилније онако како или већина народа говори или, ако што народ не употребљава, како већина књижевника, у овом случају стручњака, говори и пише, јер се наш народни језик не противи ни једном ни другом називу. Архив постаје све више по значењу организована установа за чување докумената, поред употребе у значењу збирка или зборник и часопис у којем се издаје поглавито грађа из какве науке. Како данас, колико могу видети, већина архивских стручњака пише *а̀рхӣв*, тај ће облик и завладати. Али, у исто време, може се констатовати тенденција да се назив *архи́ва* задржи поред назива *архив* са нешто ужим, интимнијим и често мало друкчијим значењем него *архив*. Обично се вели *архива* каквог надлештва, министарства, одбора, комисије и сл.; тако се исто вели и за личне *архиве* (*моја архива*, *породична архива*, *тајна*, *илегална архива* и сл.). Па не само то, реч *архива* ушла је и у изразе који се употребљавају и у стварном и пренесеном значењу: *ставити*, *оставити*, *бацити*, *метнути у архиву* и сл. и обрнуто *извући*, *извадити*, *изнети нешто из архиве* и сл. Као што се одавде види, иако савремени архивари, историчари и други стручњаци беже све више од речи „архива" и замењује је речју „архив", „архива" је продужила да живи у употреби у нашој култури и у готовим изразима у нашем језику. У језику се често врши подела речи које исто значе на различне службе и различна значења (*бацити у архиву* у преносном значењу данас значи и *заборавити*, исто као што *извући из архиве* значи *изнето нешто*, *ослободити од заборава* и сл.). Тако се врши диференцирање у значењима и употреби речи. За све ово, а нарочито за оно последње значење *архиве*, има врло много примера и у нашим старијим и савременим књижевним делима.

5. Сасвим је из друге области реч *арпаџик* коју би неки хтели заменити називом „сјеме за црвени лук". То није

ни „сјеме“, нити је „црвени лук“ општи назив, него, као што сасвим тачно вели речник Броз-Ивековићев наводећи Вуково објашњење, то је „лук са ситним лучицама које изникну из сјемена црнога лука кад се оно посије“; али и то није довољно. То су, управо, ситне лучице које се нарочито гаје да би се њима, као семеном, садио црни лук. Уредници III-ег издања Вукова речника код речи *сија́нац* (јуж. и зап.), дакле наше *сеја́нац*, које Вук објашњава као и црни лук „који се сије па послије расађује“, ставили су „исп. арпаџик“, али су поред тога ставили питање. *Арпаџик* и јесу ти расади у облику лучица. Према томе, арпаџик би и био лук који се добија сејањем лучног семена, а из њега се, тек сађењем, добија прави црни лук. Зато би назив *лук-сејанац* или само *сеја́нац* доликовао луку који се оставља као семе. А за *арпаџик* био би најбољи назив *расадна лучица* или само *лучица*. За све ово можемо навести и стручну литературу: В. Цимер, С. Букварх, 1937, 44; Ђ. Радић, Повртарство 206; Коста Црногорац, Ботаника, 1882, 206 и др.

Не треба се чудити што је Вук задржао назив — *арпаџик* (који је турског порекла и значи ситан јечам „*arpa*“, тј. деминутив *arpaǵyk*). Као што се из ове кратке анализе види, ниједна од речи које се употребљавају у народу не даје праву замену овој речи. Вук је волео више да задржи и туђу реч коју народ употребљава негода јој даје нетачну замену из народног језика, а сам он није волео да гради речи, бојећи се свакако да то не послужи као заразан пример и за оне који не знају народног језика. Турска реч значи оно семе из којега се ситна главчица црног лука развија; а ми смо тај назив и пренели на ту лучицу. АкР даје значење „ситан црни лук“, Међутим ни „ситан црни лук“, тј. црни лук кад је ситан, ни „ситни црни лук“, тј. одређена врста, наравно, у овом случају ситна врста црног лука — није арпаџик, већ она лучица из које се добија и ситан и крупан црни лук.

6. Даље наш списак помиње *баштован* за које се предлаже замена — *вртлар*. Реч *баштова̄н* (Вук има још *башчова̄н*) турског је порекла и код нас се употребљава у великим размерама. Иако реч *ба́шта* (код Вука *ба̏шча*) има данас у

књижевном говорном језику значење *врта* засађена цвећем, код Вука је (у горњем облику) та реч значила: 1) градину, тј. врт с поврћем и 2) врт-воћњак (исп. тумачење код Вука: 1) градина, Garten, hortus. — 2) шљивик, или оно мјесто куд су посађене јабуке и крушке, Obstgarten, hortus. Приређивачи III-ћег издања Вукова речпика прво су значење упутили на *врт*, а друго на *крушик* и *шљивик*). Иако је у савременом говорном, а свакако и, донекле, у књижевном језику, *ба̏шта* добило значење онога врта који укућани сами надгледају и негују, *башто̀ва̄н* више нема везе са *баштом* у том смислу, већ значи нарочита човека који се бави искључиво око свога врта са поврћем, тј. око повртарнице. Од седамдесетих година прошлога века код већине писаца налазимо облик *баштован* (напр. код Св. Марковића, Н. Петровића, J. Ђорђевића, Ђорђа Поповића, Н. Шаулића, А. Јовановића, Р. Симоновића, Б. Станковића, В. Пелагића, Дес. Максимовић и многих других), али се може наћи и *башчован* и до најновијег времена (исп. напр. Књижевност, 1 47, V, 15.). Поред *башто̀ва̄н* код нас је уобичајен назив *баштова̀нџија* (и *баштова́нџија*), па је од тога назива и начињен назив *баштова̀нџūница* (обично са тим акцентом) за врт који обрађује и надгледа *баштованџија*. *Баштованџинице* код Вука нема, али ту реч изобилно употребљавају наши новији писци. Ја сам овде навео да се види како социјалне прилике утичу на развитак речи. Зато што за *цветну башту* није потребан нарочит човек, реч *баштован* или *баштованџија* свело се на нарочито занимање човека који обрађује врт за поврће. То је утицало да се и значење речи *башта* сузи на врт за цвеће. Тада је према занимању *баштованџије* направљена и реч за врт који он обрађује под називом *баштова̀нџūница* (тј. баштованџијиница). Иако је то тешка и иезгодна реч, она се употребљава у говору Београђана посведневно (напр. Београд је окружен баштованџиницама). Једну је од њих описао Ракић у својој песми *Долап* (јер су се помоћу вештачког наводњавања долапом те баштованџинице заливале).

Да се замени реч *баштован* (башчован), која је турског порекла (*bagčewân*), нашом речју, предлаже се реч *врт.ар* која се за *башто̀ва̄н* налази код Броз-Ивековића, а раније

већ и код Даничића (АкР I 198 а); међутим код Вука нема те речи, али има реч *вр̏тао* коју Вук упућује на *вр̏т*. Занимљиво је зашто је Даничић узео реч *вртлар* када он не бележи код *башча вртао*, већ само *врт*; свакако зато што се та реч употребљавала у Хрватској, а има је и код наших старијих лексикографа; управо, редак је хрватски књижевник који ту реч није тако употребио кад му је устребала. Међутим оправдана је сумња да се она може примити као замена за *баштован*, јер напоредо са том речју постоји и *вртар* и *градинар* у истом значењу, а са речима *врт* и *градина* као основним које се употребљавају у значењу врта за поврће (тј. баштованџинице). Исп. *вртар* код Даничића, Љ. Ненадовића, В. Пелагића, Св. Вуловића, М. Шапчанина, Ј. Дедијера, Ђ. Бошковића, Л. Лазаревића и многих других. Можда би се и *повртар*, *повртарница* (у вези са *поврће*) могле тако исто корисно употребити; али сад је говор о ономе што се већ употребљава. Мислим да би анкета, која се може лако приредити, и за *врт: вртар* и *вртао: вртлар*, могла најбоље показати обиме тих речи у нашем народу (њима би се могло додати и *гра̀дина: градѝна̄р*), па према томе и право на општу употребу. Реч *повр̀та̄р*, *повр̀та̄рница* већ је сужена на онога ко продаје *по̀врће*. И у другим словенским језицима извршила се диференцијација у употреби речи које значе оно што је *башта* првобитно означавала; исп. у руск. јез. *сад* које све више добија уже значење баште (ма да још увек може имати и значење воћњака) и *огоро́д* (баштованџиница, исп, наше *гра́дина*) и сл.

7. За *бѐзбедно̄ст* (*безбе́дно̄ст*) предлаже се реч *сигу́рно̄ст*. Пре свега, ово нису прави синоними. Значење речи *безбедност* знатно је уже од речи *сигурност*; истина је да се значење речи *безбедност* садржи у речи *сигурност*, али то је само једно од значења које се обухвата речју *сигурност*. Много је ближе речи *безбедност* реч *безопасност*, која се такође у нашем језику употребљава (Броз-Ивековић бележи придев *бѐзопа̄сан*; међутим код нас се изговара једино *бе̏зопа̄сан*; код Ристић-Кангрге акценат је тачан, само је дужина занемарена; исп. и *опа́сно̄ст*), али која има такође шире значење неголи *безбедност*. *Безбедност* значи личну безопасност од

каквог напада, злочина, непријатељског напада. Могло би се мислити да је та реч постала према руској речи *безбе́дный*, али то није вероватно јер *безбедный* значи нешто сасвим друго (исп., као што Ушаков наводи, *безбедное существование*, *безбедно жить* — живети без скучености, са извесном осигураношћу), дакле значи осигуран, безбрижан (живот и сл.), док наше *безбедан* има значење сигуран од опасности по живот, по лични мир и сл. Зато ја и мислим да је *безбедан* начињено на нашем земљишту на којем *биједа* има много више стварно значење него *бедá* у руском. *Биједа* значи (да узмем и овде Вука) unverdiente Beschuldigund, calumnia, али примери које је он навео показују да је то значење знатно шире: Сачувај ме, Боже, *биједе* невидовне (дакле, „несреће"). Нашла га *биједа* на суву путу (дакле, „несрећни случај" или сл.). Зато је Броз-Ивековић правилно поступио што је на прво место ставио значење: *зло*, *несрећа*, *невоља*, *особито која навали на човјека изненада или без узрока* и тек на друго место оно значење које се код Вука као једино износи: *опадање*, *потвора* и сл. Према овоме види се јасно да је *безбедност* оно стање у коме је неко „без беде" или „безбедан" у првом значењу, дакле безопасан у извесном смислу. Како је *безбедан* наша реч, јер се ослања на значење *беда* у нашем народу, и како је правилно начињена (од придева *безбедан*), нема је разлога гонити из језика. Она се може описати речју *безопасан* или *сигуран* са додатком још које детерминативне речи, али се само са тим речима не поклапа потпуно.

8. За реч *бедчуг* (и *бе̏очуг*) — предлаже се реч *карика*. Значења су им врло слична, иако је *бедчуг* обично колут у ланцу, што може бити и *карика*, али се *карика* узима и као једна гвоздена халка (различне величине) о коју се вешају предмети или која може послужити, провучена кроз део предмета, за различну сврху. *Беочуг* (старо *бѣльчугъ*) је знатно старије од *карике* по прмерима из старих споменика, док је карика у употреби тек од XVIII в.: али по пореклу ниједна није сасвим јасна. *Карика* се налази и у маџарском, али није поуздано да смо је отуда добили. Употребљава се у словачком и малоруском. Код наших писаца, колико се то

може видети по једној непотпуној збирци примера, колут у ланцу обичније је *беочуг*, а, можда, за засебну употребу једног, нарочито већег гвозденог или сличног колута,—*карика*.

9. Предлаже нам се *бијег* за *бекство*. Овде имамо случај нарочите врсте. Реч *бијег* у источном наречју *бег* лепа је и стара словенска реч. Нема никакве сумње, ако је икако могуће употребити реч *бијег* или место речи *бекство* или у замену за извесна значења те речи, то би свакако требало учинити. Али ако ма са каквих узрока реч *бијег* нема тих значења и не осећа се као еквивелент речи *бекство*, — ми не можемо присиљавати књижевнике да је употребљавају јер ће се добити смисао који се не жели или који се не осећа. Да приђемо овоме ближе.

Вук Караџић наводи значење *бијегу*: die Flucht, fuga наводећи као пример пословицу или изреку: „*Бијези* су срамни, ал' су пробитачни“, дакле, у најстрожем смислу речи значење „бекство“. Броз-Ивековићев речник, којега је и главна заслуга и једна од најбољих особина што из Вукових и Даничићевих дела наводи примере за оне речи које се у Вукову речнику спомињу без примера или без довољно примера, наводи, сем Вукова примера, свега још два: један из Даничићевих Пословица (113) који је готово идентичан са Вуковим: „Срамотни су бијези, али су корисни“ и други пример, опет из Даничићева превода Библије: „Неће бити *бијега* брзому“ (Амос 2, 14). Бакотић у своме преводу Св. писма није сматрао да ту реч, која у овој лапидарној реченици Даничићевој тако лепо звучи, треба задржати, већ је то место овако превео: „Ни који је најхитрији неће моћи да побегне“. Већ нам ово показује да се реч *бијег* или *бег* слабо употребљавала: сем у стајаћим изразима, у пословицама, налазимо је у преводу Даничићеву Старог завета и још понегде. Међутим Даничић је у њему стварао библиски стил, а то значи да је радо употребљавао и речи које су архаизми. Мислим да је и овде тај случај.

Данас је његова употреба, како ми се чини, најчешћа код хрватских, а после њих босанско-херцеговачких писаца: Можда су већ опазили мој бијег (Новак, Два свијета, 1901, 217), Таоц[лац] је убијен при покушају бега (Вл. Ћоровић,

Црна књига, 1920, 70), И бијаше јој као да види и гледа бијег младости од себе (Ђалски, Свеукупна дјела, сер. IV св. II 104), У дивљем бегу (Д. Машин, Матица, 1867, 857)... Па ови бијегом и с рањеником натраг (С. Милутиновић, Истор. Србије, 32), Стајао је Наварић... и тихо посматрао бијег вода (Н. Симић, Закони и огњеви, Загреб, 1947, 169) и др.

Не може се рећи да је и у старом језику нашем *бијег* имало велику примену, што се види по, релативно, малом броју примера у АкР, (I 291—292). Његово је значење ту (Даничић ставља само „fuga“, тј. бекство). *бежање*, *бекство* и *трк* (исп. Мучно је среду тјерат кошутицу — хитра бијега — очевидно *трка*, Не би се могао од таке силе измакнут бијегом — вероватно *бежањем*, Од Абрахама до бијега њиховога из Египта — свакако *бекства*). Иначе се употребљава у старијим изразима: *бјежати бијегом*, *у бијег кога ставити*, *нагнати*, *натјерати*, *бијегу предати*; *у бијег справити се*, *класти се*, *дати се*; *у бијег обратити*, *ударити*; *узети бијег* и старинско **бѣгу сѧ ѩти**; *бијег дати*. Ретко значи и *ток* (ред којим се што збуде, стече, ordo rei, нем. Hergang, Vergang).

Из свега се овога јасно види да је *бијег* у старом језику имао опште глаголско значење неодређеног глаголског вида (сврш. или несвршеног), и то зато што је давно нестало облика од којега је *бијег* постало, глагола*бѣгѫ*бѣћи (исп. руско *бегу́*, *побегу́* и наше *пòбећи*, *пòбјегнем*). Тако је *бѝјег* сачувало значење глаголског корена и зато се употребљава у изразима где значи појачавање глаголског значења или даје какво граматичко значење глаголу *бежати* (фактитивно, којим се означује почетак те радње или сл.). Затим је та именица постала ретка у употреби и њу је заменило *бѐкство* у једним случајевима, *бѐжāње* у другим, *тр̑к* у трећим и *тôк* у четвртим. Ето, због чега лепа реч *бѝјег* звучи у савремеменом језику архаично и неодређено. У случајевима када је потребно то значење, оно се може с коришћу употребити.

10. Да ли *бѐрберин* или *брѝјāч*? Очигледно је за свакога да је *бѐрберин* туђег порекла, а *брѝјāч* нашег, па не би био тежак одговор на ово питање. Али и ту има сметњи.

Иако је *бријāч* направљено од глагола *бријати* као име радника који врши бријање, али се на исти начин могу градити и имена оруђа. Тако и *бријāч* значи у великом делу нашег народа „бријаћу бритву“, „бријачицу“. С друге стране, у великом делу нашег народа употребљава се већ од неколико векова реч *бѐрберин*. Њу је народ позајмио и присвојио. Истина ту је реч, као што је познато, узета из турског језика који је опет узео из талијанског исп. тал. *barbiere* и наше називе према турском изговору *бербер;* из талиј. *бäрбер, барбијер;* исп. и *бамбер*). Колико је *берберин* распрострањено у народу, види се по томе што га спомиње и *далматински* речник Микаљин (из 1649), и хрватски кајкавски Белостенчев (из 1740) и Вуков (у оба издања, 1818 и 1852); међутим *бријāч* у значењу берберин не помиње се код Вука, али је има и Микаља, и Стули и кајкавац Јамбрешић (1742). За *бријāч* у значењу оруђа употребљава се у народу и *бријàчица* и *бријача.* Према томе, не би било немогуће да се *бријāч* сведе на значење *берберин.* Али за то треба времена, пошто се у великом делу наших народа *бријāч* није досада тако употребљавало. Према томе, и *бѐрберин* и *бријāч* имали би напоредо да се употребљавају докле *бријāч* не би потиснуло у нашем књижевном и народном језику реч *бѐрберин.*

Могло би се овоме приговорити: зашто ви граматичари не пропишете како је најбоље, а ми ћемо за вама. То није исправан пут. Граматичари су ту да опишу и објасне појаве језика и да као правило узму оно што народ у већини употребљава. Они немају права да намећу или прописују. Тако и у овом случају. Тако Руси и данас употребљавају за „берберин“ *перикмáхер* и *цирю́льник*, иако већ давно нема перика и њихови *перикмахери* раде исто што и наши бербери, иако знају да је *цирюльник* позајмљено из пољскога, чије cyrulik води порекло из грчкога χειρουργός, лат cirurgus, в. Брикнеров Етим. речн. пољског језика, 70; првобитно: ручни радник, а затим оператор).

11. *Да ли буђав или плеснив* (у јужном *пљеснив*) *? Плеснив* је од старе општесловенске речи, докле речи *бӯђ, бӯђа, бӯђав* — порекло није сасвим јасно. Нема никакве сумње да

је *плеснив* знатно шире и по простору и по употреби неголи *бӯђ бӯђав* (исп. и покр. *пуљав*). Сви речници наши (ту мислим на старије) имају реч *плѐснив*, док *буђав* има само Вук. Вук примећује у загради „може бити да је *буђ* од плијесни мало мање“; мени изгледа да је оно не само по простору него и по значењу уже од *плеснив* (као да је *буђав* у унутрашњости предмета, а *плеснив* по њиховој површини; али ова диференцијација значења није свугде проведена, а није нигде потпуно). Али се и *буђав* не може гонити из језика јер је знатно ушло у његову структуру: поред *бӯђ*, *бӯђа*, *бӯђав* исп. *бӯђати*, *бӯђавети*, *ӳбуђати се*, *ӳбуђавити се* и сл.

Питање је овде, да ли се сме једна реч која се напоредо са другом употребљава у народу гонити из њега само зато што је то дублет, тј. друга реч за исти појам. Зато нема никаква разлога. Синоними су богатство језика, а не неко узалудно расипање језичке снаге. Они су увек материјал за могуће диференцирање појмова. Већ Вукова напомена показује да се неко диференцирање појмова обележених речима *бӯђ*, *бӯђа* и *плѐсан* отпочело. Оно ће се несумњиво и продужити и те две ће се речи, вероватно, по значењу допуњавати. Треба оставити да се тај процес природно докраја развије. Циљ језика није сам језик као такав, већ што тачније и што тананије обележавање мисли, да би се људи што боље споразумевали. Наравно, не треба том приликом занемарити и лепоту и чистоћу једног језика; али, у исто време, не треба заборављати да је народ, узет у целокупности, творац и судија свога језика.

12. Да ли *безуслован* или *безувјетан?* Даничић у АкР не помиње ни једно ни друго; ни Броз-Ивековић. Вук наводи *увјет* за Дубровник са значењем „уговор“, док речи *услов* -- нема. Међутим и у Вуково време и знатно пре тога времена та се реч употребљавала. Узета је из уз руск. језика (условие, условный, условиться и сл.) и значи код нас *погодба* у апстрактном смислу, иако у руском језику има и друга значења. Броз-Ивековић, наводећи *услов* упућује на *увјет* и *погодбу* (у апстрактном смислу). Из овога се види да је реч *увјет* добила исто значење као и *услов*, тако да *безувјетно* значи исто што *безусловно*. Маретић у свом Је-

зичном савјетнику уз реч *услов*, *услован* ставља, без икаква околишавања, „непотребно код наших ријечи: погодба, уговор, увјет“ (166). Мислим да је многозаслужни Маретић ипак пренаглио.

Могло би се навести код хрватских књижевника много прелива у значењима придева *безувјетан* и прилога *безувјетно* (исп. напр. безувјетно савршенство — Павлиновић, безувјетне потребе мира — Хрв. коло 1935, безувјетна истина — Беговић, б. опростити — Ђалски, у значењу: јамачно, сигурно, без сумње, без погодбе итд.: каткада прелази и писцима источне половине). *Безуслован*, *безусловно* налазимо на другој страни од 1848 г. код К. Бранковића, затим 1853 код К. Цукића и доцније врло често у различним нијансама: апсолутан, потпун, бескрајан, без остатка, несумњив, сасвим, без поговора, неограничен итд.

Погодба и *уговор*, да се вратимо Маретићу, не значе оно што значи *услов;* погодба може то значити тек у пренесеном значењу, а *уговор* ни тада. Ако је у Вуково време *увјет* значило у Дубровнику искључиво *уговор*, онда је било довољно разлога да се из руског узме реч *услов* и, како је Вук говорио у сличним случајевима, помеша са нашим речима. Због тога и *уговор* у дубровачкоме тек у неким случајевима може значити *услов.* Ако узмемо Стулија, видећемо да и он (као и Вук), уствари, износи за *увјет* као основно значење *уговор:* 1) *accordo*, *patto*, *alleanza*,pactum, pactio, conventum, conventio, foedus; 2) *legge*, lex; 3) *uvještanje persuasione*, suasio, persuasio: uvjeti od mira, capitolazione della pace, pacis conditiones, uvjete primiti, obljubiti accettar le capitolazioni, ad pacta descendere, uvjetom združiti se, uvjet s kijem uhititi, stisnuti, ureći, sklopiti, *far il contratto*, *o contrattare con gualcuno*, cum aliquo contrahere, foedus inire, uvjet razvrći, в. razuvjetovati se, uvjet zatajati, contravenire, contra leges quidquid commitere.

Навео сам сва значења и изразе из Стулија, дубровачког лексикографа (1805), да се види да Вук није погрешио кад је ставио као значење *увјета* — уговор (уосталом, то би било и његово етимолошко значење). И оно једно место где Стули латински износи *pacis conditiones* не мора значити

услови мира, већ прописи, одредбе, тачке мира, *capitolazioni della pace* (како је то Стули и превео на талијански). Према томе, *увјет* код њега значи само уговор, договор, савез, закон, одредба или пропис.

Ја нећу спорити да се то значење могло лако развити у значење *услов* или *погодба*. Код другог дубровачког и ранијег још лексикографа Арделија Делабеле (1785) налазимо чак под речју *condizionalmente, e condizionamente, sub conditione*, ugovorno, s ovim ugovorom, s' pogodom (тако!), s ovjem uvjetom, s pogoghjajom (229), што би могло бити једнако са нашим *условом*, ма да сам Делабела под речју *condizione, conditio,-nis* ставља на првом месту *bitje, vrsta*; затим: *stanje, ruka*, па тек тада *condizione, patto, pactium,-cti ugovor, uvjet, pogodjaj, prigoda*. Дакле, иако је у реченици или изразу *uvjet* могло значити *услов*, његово се основно значење није још тако осећало као главно. Међутим данас би већ сваки хрватски лексикограф ставио то значење на прво место. И, заиста, Драг. Парчић тако и чини: *uvjet*, 1) *condizione*; 2) accordo, patto. Исп. код њега и изведене: *uvjetak* (riserva, clausola), *uvjetan, -tna* (condizionato, ipotetico), *uvjetimice* (condizionatamente), *uvjetka* (= uvjetak), *uvjetnik* (alleato), *uvjetovati* (pattuire, stipulare).

На другој страни узета је реч *услов* од које су начињене речи *услован, условно, условити, условљен, условљавати, условљеност, условност* и сл. и прошириле су се по различним областима културе и науке. Према њима је начињено и *безуслован, безусловно* и сл. (исп. значења напред). Мени није јасно зашто Маретић тражи (Језични савјетник 160) да се из језика избаци *условљавати* и предлаже: постављати за услов, за погодбу, за увјет. Међутим када се употребљава *услов*, сасвим је природно извести глагол *услòвити* (као што је и учињено) и како је он пошао за многим глаголима изведеним наставком *и* и са предметком *у* и добио перфективно значење, то је сасвим правилно образовано *условља̀вати* које се у многим правцима и даље развија.

Каква се поука из свега овога може извући? Српски су писци узели из руског реч *услов* онда када нису имали згодне речи за тај појам и развили су је до великих размера;

Хрвати су примили реч *увјет* која се у Далмацији и на Јадрану употребљавала у значењу *уговор* (исп. и код истарског лексикографа Волтиција, 1803, *uvjet* accordo, alleanza Bündnis или у чакавским документима, Мажуранић, Prinosi, стр. 1520), снажно су је развили, нарочито са значењем *услов* и са многим другим преливима у значењима. На тај начин, добивене су у новом књижевном језику у II-ој половини XIX дубоко укорењене речи: поглавито на истоку *услов*, а поглавито на западу *увјет*. Обе су словенског корена, само је једна позајмљена а друга домаћа. Тако је на основу њих постало и *безуслован* и *безувјетан*. Нека после свега овога читаоци размисле, да ли се једна од њих може просто избацити из језика, као што је некад предлагао Маретић. Оне су обе заједничко добро, приновљено и наслеђено. Нека се тако и напоредо употребљавају и нека се не сматра да је једна обележје једног дела народа, а друга другог, јер бисмо се тада огрешили о право стање ствари и дали бисмо пуно право онима који су гледали на све начине да повуку границу и између онога што је у нашим народима недељиво: нашег заједничког књижевног језика. Најзад ће бити боља — која не потоне.

А. Белић

ТРАНСКРИБОВАЊЕ НЕКИХ МАКЕДОНСКИХ ИМЕНА

Питање транскрибовања страних имена уопште и словенских посебно јесте један од сложенијих проблема нашег правописа. А сложеним га чини, прво, то што има више принципа према којима би се транскрибовање могло вршити, друго, што устаљена пракса често нарушава основне принципе, а више од свега чињеница што је транскрибовањем потребно на наш језик верно пренети стране гласове којих нема у нашем гласовном систему као и оне што природом својом стоје на средини између два или више сличних гласова нашег језика. Зато је у нашем досадашњем правопису питању транскрибовања посебно словенских имена поклањано доста пажње. А познато нам је да је проф. Белић у своме новоме Правопису, који ће скоро изићи из штампе, ово питање још детаљније разрадио. О словеначким и македонским именима, тј. о њихову транскрибовању у нашем језику се, међутим, досад није много говорило, јер се донекле, али само донекле, с разлогом сматрало да услед веће сличности ова два језика са српскохрватским ту неће бити спорних случајева. А могло би се рећи да овде и нема проблема који се у општим принципима транскрибовања имена других словенских језика не би могло наћи решења. Па ипак се, и поред тога, у пракси срећемо са случајевима разноликог транскрибовања неких особних именица македонског језика. Баш ти случајеви су и били повод за писање овога чланка.

Тако се, да одмах пређемо на саме примере и њихово тумачење, име познатог политичког борца и партиског руководиоца Македонца Љупча Арсова код нас, не знам зашто, редовно пише *Љубчо* (Арсов), иако је врло добро познато

да сугласници неједнаке звучности у нашем језику не могу остати један поред другог, већ се у таквој групи врши регресивна асимилација, тј. једначење првог сугласника *с* другим. Истина је да наш правопис допушта у писању и отступање само у питању остављања непромењеног једног јединог сугласника, и у одређеном положају, али овде није тај случај, нити се пак ради о појаву који би се на сличан начин могао образложити. Вероватно ће когод приметити да то није именица српскохрватског језика, и да зато на њу не морају бити примењљиви принципи који важе за речи нашег језика. Али ваља имати на уму да чињеница што се овде ради о једном имену другог језика (ма да се то исто име, нарочито одмила, доста често употребљава у облику *Љуӣче* и у српским крајевима) ниуколико не мења ствар, јер је принцип нашега правописа да се писмом тачно преноси изговор страних имена на наш језик. А сем тога се и у македонском језику, баш као и у нашем, име о коме је реч изговара *Љуӣчо*, а не *Љубчо*. То би и само за себе било сасвим довољно да се она и пише у облику са словом *ӣ* испред *ч*. Ово утолико пре што је правописни принцип у питању једначења сугласника исти у нашем и макадонском језику; испор.: „Познато е дека не можат (мисли се у македонском језику — М.С.) да стоат еднододруго звучна и беззвучна согласка. Во таа позиција се врши едначење по звучност, и тоа според вторaта согласка. Та така не може да се изговори „општо“ туку о п ш т о, како што е и дадено во нашиот правопис“. (*Македонски јазик*, билтен на Катедрата за јужнословенски јазици при Филозофскиот факултет во Скопје. Год. I, бр. 2, стр. 28). Дакле, ни македонски правопис, који је, каогод и наш, фонетски, не допушта писање имена *Љубчо* у облику са неизмењеним *б*, јер овај пример не иде ни у један од она неколика случаја у којима је, и према правилима македонског правописа, допуштено отступање од основног принципа тачног означавања асимилације сугласника по звучности. У нашем језику то име свакако треба писати само онако како се изговара, тј. у облику *Љуӣчо*.

Остали спорни случајеви тичу се транскрибовања имена македонских градова и презимена: *Скоӣље, Биӣољ, Ђорче*

Петров, *Ђевђели'а*, *Ђорговски*, и *Ћосев* (узео сам само она на која сам у штампи наишао). За многе наше читаоце ова су имена на нашем језику обична једино у облику како смо их овде навели, и зато ће се они с правом питати где је онда ту проблем коме је потребно давати неко објашњење. Тај проблем је у чињеници што се сва ова имена у македонском језику не изговарају као у српскохрватском, па се, наравно, и пишу друкчије него у нашем језику. И сада није неразумљиво што се за понеког поставља питање како овај друкчији изговор и друкчији облик тих имена пренети на наш језик. У македонском језику она гласе: *Скопје*, *Битола*, *Г'орче Петров*, *Г'евг'елија*, *Г'орговски* и *К'осев*, и пишу се како је овде претстављено.

Полазећи од основног принципа нашега правописа, према коме се именице из других језика транскрибују фонетски, на први поглед је разумљиво што се називи прва два македонска града и код нас гдекад пишу у облику *Скопје* и *Битол*. Тако смо у београдским листовима неколико недеља пре последњих избора за Народну скупштину ФНРЈ читали: „Изборни срез *Скопје* I обухвата подручје I реона града *Скопја*... Изборни срез града *Битола* обухвата подручје града *Битола*. Изборни срез *битолски* обухвата подручје среза *битолског*...". И поставља се питање не би ли, можда, те именице у нашем језику увек тако требало писати. Нама је баш то питање и раније у неколико махова упућивано. Зато и сматрамо да је потребно одговорити на њега, иако се очевидно код нас доста ретко пише као у малопре наведеним примерима. А да би наш одговор био боље образложен, потребно је тачно приказати карактер и порекло гласовних разлика које у овим примерима постоје између нашег и македонског језика. Ради тога ћемо дати мало шире објашњење.

Разлика у облику именице *Скопје* између македонског и српскохрватског језика резултат је различних гласовних процеса у вези с тзв. „епентетским *л*" или, тачно речено, у вези с отсуством промене у гласовној групи уснени сугласник + ј + самогласник — у македонском, односно с променом сугласника *ј* у *љ* у таквој позицији — у српскохрв. језику.

Македонски језик је, као и други јужнослов. језици, у прошлости несумњиво познавао „епентетско *л*". Као сигуран доказ за ово можемо навести чињенице што у старословенском језику, као једном од некадашњих дијалеката македонских Словена, иза уснених сугласника место *i* имамо глас *љ* (које се, додуше, и у томе дијалекту рано почело губити) и што се у неким савременим говорима македонским, истина у врло ограниченом броју примера, још увек чува старо стање — у облику с очврслим сугласником *љ* (*сабла*, *земла*) или са извршеном прогресивном асимилацијом у сугласничкој групи *мљ* (*земња* односно *земнѧ*). Али се у већини говора македонских и овде и у свим осталим случајевима потпуно изгубило „епентетско *л*", те се његово отсуство може сматрати општом особином македонског језика. Македонци данас и говоре и пишу: *земја*, *сабја*, *дропја*, *ставјало*, *кровјаше* итд. И утолико је разумљивије што су остале неизмењене касније гласовне групе уснени сугл. $+j+$ самогласник у примерима типа: *гробје*, *здравје*, *нивје*, *снопје*. А у категорију ових, судећи по садашњем њеном облику, иде и именица *Скопје*, која је само у овоме облику позната у македонском језику.

У српскохрватском језику, управо у оним говорима његовим који чине основицу књижевнога језика, „епентетско *л*" наслеђено из старине доследно се чува. Исто тако, и у примерима где је веза гласа *ј* с непосредно претходним усненим сугласником настала после испадања полугласника између њих на нашем тарену — редовно се вршио гласовни процес који је пре неколика века у резултату довео до промене сугласника *ј* у *љ*, као у примерима: *гробље*, *здравље*, *копље*, *снопље*, *Захумље* и — дакако — *Скопље*. Већ сама ова чињеница што се у нашем језику (мислим књижевном) обавезно врши овај гласовни процес у свим примерима ове категорије и сама за себе би била довољна да се именица *Скопље*, и поред основног принципа о фонетском преношењу имена из других језика, транскрибује у облику који ће верно претстављати слику изговора какав је једино био могућ у нашем књижевном језику. А њено искључиво овакво транскрибовање оправдава један други услов, на који ћемо ниже указати, и који захтева да се и македонска име-

ница *Битола* на наш језик не преноси у овоме истоме облику, иако се иначе сви гласови у њој у оба језика изговарају на идентичан начин. Као и именица *Скопје*, и ова је у наш језик ушла пре неколико векова, и то не у облику који сада има у македонском језику, већ у облику *Битољ*. Нас овде мање занима разлика у роду српскохрватског и македонског облика ове именице (у македонском она има облик именица ж. рода на *а*, а у нашем језику — облик именица м. р. на сугласник). Указујемо само на то да би у случају верног преношења македонског облика те именице на наш језик њој требало дати и облик рода који она има у македонском језику. Међутим, ми на тај случај никада нисмо наишли.

Можда некоме од читалаца није познато откуда разлика у сугласнику на крају основе ове именице у македонском и српскохрватском облику. Зато, мислим, неће бити сувише показати да се ова два иначе врло сродна сугласника у оба језика ту своде на један, и то на сугласник *љ*. Македонски је, као и наш језик, из даље прошлости наследио палатални сугласник *љ*, али је тај сугласник у њему касније очврснуо. И скоро свако старо *љ* је у резултату очвршћавања постало *л* (исп. македонске примере: *пријател лулка*, *кошула*, *недела*, па и *Битола)*, што значи да се у српскохрватском облику са сугласником *љ* чува дубља старина. Али то овде није од нарочитог интереса, већ је важно што се именица *Битољ* и именица *Скопље* у нашем језику, видели смо зашто, већ више векова изговарају и пишу у овоме облику. Зато их само овако и надаље ваља изговарати и писати, исто онако као што изговарамо и пишемо *Праг*, *Краков*, *Лавов*, *Париз*, *Рим*, *Беч*, — у облицима који су, свакако под лингвистички оправданим условима, давно код нас ушли у говорну и правописну праксу, а не у облику: *Праха*, *Кракув*, *Лвув*, *Пари*, *Рома* и *Вин*, како се данас ови називи тих страних градова изговарају на одговарајућим језицима, и како би их, према томе, и ми на нашем језику морали писати кад бисмо се држали искључиво фонетског принципа, принципа о гласовно верном преношењу страних имена на наш језик.

Треће питање тиче се транскрибовања напред наведених македонских имена: *Г'орче Петров*, *Г'евг'елија*, *Г'оргловски*, *К'осев*, имена са сугласницима *г'* и *к'* (меким *г* и *к*). Ови македонски сугласници се у нашем језику најчешће транскрибују сугласницима *ђ* и *ћ*, као што се српскохрватско *ђ* и *ћ*, без обзира на то кога су порекла, у македонском језику и изговарају и транскрибују са *г'* и *к'*. Али смо више пута у нашој штампи сада наведене македонске примере срели транскриборане у облику: *Горче Петров*, *Гевгелија*, *Горговски* и *Косев*. У овоме се случају управо не ради о транскрипцији већ више о транслитерацији; не ради се, дакле, о преношењу македонских гласова на наш језик, него пре о преношењу слова. Међутим, принцип нашега правописа не допушта транслитерацију. А, сем тога, ово није ни транслитерација, нити за њу у овоме случају има средстава у нашој азбуци; умекшани македонски сугласници *г'* и *к'* транскрибовани су знацима за обичне, тврде, те гласове, а то је нешто сасвим друго. Такво њихово преношење на наш језик било би оправдано кад би они природом својом били најближи нашим сугласницима *г* и *к*, али се ово за њих не може рећи. И да би се утврдило како је најбоље транскрибовати ове македонске сугласнике, потребно се осврнути на њихову природу, и тако утврдити којим су нашим гласовима најсроднији. Ово је утолико потребније што је њихова природа врло често, и свесно, нетачно приказивана. Тако су бугарски испитивачи појединих македонских говора (Љ. Милетич, Д. Матов, Д. Мирчев, М. Григоров и др.), с циљем да би оспорили сличност македонских *г'* и *к'* са српским *ђ* и *ћ*, одрицали постојање било каквог струјног елемента при њихову изговору, и претстављали их само као нешто умекшане сугласнике *г* и *к*. На другој су страни и неки српски испитивачи (први је међу њима био Ст. Новаковић) ове македонске гласове потпуно идентификовали са српским сугласницима *ђ* и *ћ*. Тачно је, међутим, да су у македонском језику ово палатални сугласници у којих је јасно осетан и фрикативни елеменат (види V. Oblak, Macedonische Studien, 59), да су они, према томе, врло блиски српским сугласницима *ђ* и *ћ* (исп. V. Oblak, Archiv für slavische Philologie, XVII,

452 и А. М. Селищевъ, Очерки по македонской діалектологіи, стр. 141). Они се, истина, артикулишу даље и више на предњем непцу, и не врхом, него нешто задњим делом горње површине језика; а и фрикативност је у њих слабија него у сродних им српских гласова. Не може се рећи ни да је њихова артикулација уједначена у свим говорима македонског језика, па ни у свих претставника једног истог говора; негде су они више а негде мање палатални, негде је струјност њихова јача а негде слабија, — тако да се њихова гласовна вредност креће од нешто умекшаних задњонепчаних сугласника са једва осетном струјношћу до гласова који су скоро идентични са српскохрв. африкатима *ђ* и *ћ*. У највећем делу македонских говора, и у најтипичнијих њихових претставника, *г'* и *к'* се вредношћу својом највише приближавају српскохрватским сугласницима *ђ* и *ћ*, с којима су у основи и истога порекла. Зато се они у нашем језику најчешће и транскрибују са *ђ* и *ћ*, и зато их само овако увек треба транскрибовати.

М. Стевановић

ПРОТЕСТНИ, АЗБЕСТНИ ИТД; *ТЕЛЕФОНИСТКИЊА, ПИЈАНИСТКИЊА* ИТД.

1

Наши граматичари прописују и бране правило по коме у нашем језику нема и не може бити групе *сшн*, по коме се та група упрошћава у *сн*. А наши новинари – који пишу *ӣрошесшни* телеграм, *ӣрошесшно* писмо, *ӣрошесшна* нота, *ӣрошесшни* митинг, *ӣрошесшни* штрајк, *азбесшни* радник, *азбесшни* рудник, *азбесшно* предузеће — као да би хтели да покажу да то правило не вреди за савремени књижевни језик наш, да групе *сшн* данас има и може бити у књижевном језику нашем. Пита се: ко је у праву или ко је више у праву?

Лингвистички или о п ш т е л и н г в и с т и ч к и гледан, проблем писања или неписања групе *сшн* у нашем језику своди се на ово начелно питање: може ли се рећи да стари гласовни клише — *с* + *н* од *сш* + *н* — претставља извесну сметњу за данашња, нова образовања од основа на *сш* помоћу суфикса који почињу сугласником *н*: да та образовања удаљава од њихових основних речи намећући им, традиционално, окрњену основу на *с*? Може ли се то рећи или не?

Друго: ф а к т и ч к и или практично постављено, питање групе *сшн* – и њој сличне и паралелне групе *здн* — тиче се само придева, невелика броја придева, поред наведена два придева — још само ових придева: *ӣр̏сшнӣ* (прст), *ка̏сшнӣ* (каста), *шле̑зднӣ* (жлезда). Других примера ја нисам нашао (у нашим научним публикацијама и у нашим речницима). А не тврдим да их нема, а верујем да их има још.

Стоји овај факат: посматрани у историско-лингвистичкој перспективи и посматрани као целина, као морфолошка група,

придеви на *стан* и *здан* у своме развитку показују тенденцију — не за „убацивањем“ сугласника *т* и *д* онде где им историски није место, него за „избацивањем“ тих сугласника и из оних положаја гласовних где им је историски место. Ту тенденцију потврђују:

а) придеви *ла̏сан* = facilis (< lьstьnъ), *тра̏повијесан* = somno gravis (ако је од trapovêstьnъ), *ино̀косан* = einzeln, einsam (ако је од inokostьnъ, као што мисле Даничић и Маретић), *по̏зан* (< pozdьnъ), *пра́зан* (< prazdьnъ) и *гро̑зан* — uvifer (< grozdьnъ); то јест — придеви који уместо гласовно оправданих завршетака *стан* и *здан* имају гласовно неоправдане завршетке *сан* и *зан* у номинативу једино мушког рода неодређеног вида; као коментар буди речено: последњи придев — *грозан*, наши граматичари и наши лексикографи окрећу на *гроздан*; Вук, који уз овај придев у Рјечнику ставља (ст.) = стајаће, даје првенство облику *грозан*, Даничић — облику *гроздан;* даље, поред *ласан* = facilis постоји и *ла́стан* = беспослен (Вук га наводи из Дубровника); и најзад, *позан*, канда, данас више нико и не говори тако, у неодређеном облику; и

б) номинативи *власан*, *жалосан*, *масан*, *пакосан*, *радосан*, *изврсан* итд. уместо номинатива *вла̏стан*, *жа̏лостан*, *ма́стан*, *па̏костан*, *ра̏достан*, *ѝзврстан* итд; то јест — номинативи, прво, фамилијарног, разговорног језика — у књижевном језику нашем; и једини номинативи, друго, великог броја народних говора наших; није случајно — што Вук у Рјечнику поред облика на *стан* наводи увек и облике на *сан*, као засебне речи, дајући, наравно, првенство облицима на *стан;* нити је случајно што Даничић у Основама (176 — 177) пеpед номинатива *бо̏лестан* допушта и номинатив *болесан*, поред *ја̏костан* — и номинатив *јакосан;* не знам само зашто је изабрао баш та два придева и само та два придева.

Јасно је, из свега реченог, да општи развитак придева на *стан* и *здан* — избацивање сугласника *т* и *д* код тих придева и из оних положаја где би они историски били на своме месту — говори против група *стн* и *здн*, не говори у прилог група *стн*, *здн*.

Рекао сам да придеви на *стан* и *здан* — придеви направљени од основа на *ст* и *зд* помоћу суфикса *(а)н* (< ьнъ) — не показују у своме историском развитку тенденцију за „убацивањем“ сугласника *т* и *д* онде где тим сугласницима није место. То вреди у потпуности за такве придеве — с оба вида, за придеве о којима је досад била реч. То не вреди у потпуности за такве придеве — с једним видом, само с о д р е ђ е н и м в и д о м, за придеве о којима ће сад бити реч. За које, онда, од ових последњих придева то вреди, а за које то не вреди?

То вреди, потпуно, за све придеве из народног језика, то јест — придеве којих има у В у к о в у Рјечнику: *кр̏сни* (крст), *ѐпросни* (опрост), *прѝчесни* (причест), *ча̏сни* (част) итд.

То вреди, потпуно, за све старије придеве књижевног језика, то јест — придеве којих нема у В у к о в у Рјечнику: *мѐсни* (место), *ȍбла̄сни* (област), *по̀часни* (почаст), *уна́крсни* (унакрст), *ли̏сни* (лист), *ѐтпусни* (отпуст) итд.

То вреди, потпуно, за све новије и нове придеве књижевног језика уколико су направљени од изведених речи: *свѐтлосни* (светлост), *ста̏росни* (старост), *вре́дносни* (вредност), *на́родносни* (народност), *сигу́рносни* (сигурност) итд. Исп. и паралелне придеве направљене од основа на *шт*: *забавишни* (забавиште), *тржишни* (тржиште), *земљишни* (земљиште), *чудовишни* (чудовиште), *степенишни* (степениште), *игралишни* (игралиште), *стрелишни* (стрелиште) итд.

То као да не вреди за неке новије придеве књижевног језика који су направљени од неизведених речи, за наведене придеве: *ѐзбестни*, *прѐтестни*, *пр̏стни*, *ка̏стни*, *жлѐздни*. За ове последње придеве — то као да не вреди: код њих групе *стн*, *здн* остају, не упрошћавају се.

Поставља се питање: има ли то неупрошћавање какве лингвистичке подлоге?

Факат је ово: групе *стн*, *здн* јављају се само код придева који немају неодређеног вида, који имају само одређени вид; код придева с оба вида — не јављају се никад; и друго, групе *стн*, *здн* јављају се само код придева направљених од неизведених речи; код придева направљених од

изведених речи — не јављају се никад. Шта тај факат, у крајњој и лингвистичкој анализи, значи?

Он значи, прво, да прављење придева суфиксом *(а)н* од основа на *ст* и *зд* не иде данас у нашем језику увек и безусловно старом линијом упрошћавања група *стн* и *здн* код тих придева; не иде нарочито, с једне стране, код придева који се праве од туђих речи (исп. *азбестни*, *протестни*, *кастни*; тако би, ваљда, и од *паста* било *пастни*; итд); и не иде нарочито, с друге стране, код придева који се праве од неизведених речи који би без сугласника *т* били двосмислени (исп. *прстнӣ* од прст: *прснӣ* од прси, ка̏стнӣ од каста: ка̏снӣ = spät; тако би, ваљда, и од *краста* било *кра̏стнӣ*: кра̏снӣ од крас; итд). Не иде — не из гласовних разлога: што су групе *стн* и *здн* постале данас лакше за изговор него што су биле у XII или XIII веку, кад су се упростиле и упрошћавале у нашем језику; него из морфолошких разлога: што су те групе у одређеним категоријама — где су се, уосталом, једино и могле појавити: на саставу основа и наставака за грађење речи — постале данас језички нужне.

Он значи, друго, да је за постајање придева на *стан* и *здан* као продуктивне, као живе категорије ипак нужан однос *стан-сни* (*здан-зни*), с групом *ст* (*зд*) у неодређеном виду; то јест, у даљој анализи: да су облици *азбестни*, *протестни*, *кастни*, *прстни* итд. потребни — и могући — само зато што нема облика *азбестан*, *протестан*, *кастан* и *прстан:* кад би постојали ови други облици, првих не би било, они не би били могући; то јест, у још даљој анализи: да облици на *стни* (*здни*) значе, као језичка појава, преношење носилаца живе семазиолошке везе између изведених придева и њихових основних речи — група *ст* и *зд* — из неодређеног вида у одређени вид.

Из овога се види и шта значе односи типа *радосан* — *радосни*. Они значе семазиолошко отрзање, удаљавање придева на *стан* и *здан* од њихових основних речи — лексикализовање тих придева. Јасно је и шта су ти односи по пореклу своме. Они су, свакако, више резултат наслањања придева на *стан* и *здан* на придеве с етимолошким *сан* и

зан (*росан-росни, бесан-бесни, грозан-грозни* итд), као што је и мислио Лескин (Grammatik der serbo-kroatischen Sprache 95), него резултат утицаја падежа на *сн* и *зн* на номинатив на *стан* и *здан*, како су мислили Даничић (Основе 176—179) и Маретић (Gramatika[2] 63).

Он значи, треће, да за придеве на *ни* који се праве од неизведених речи на *ст* вреди један „гласовни закон“, а за придеве на *ни* који се праве од изведених речи на *ст* — други; да придеви који се праве од изведених речи немају никад *стчи*, имају увек *сни*. Зашто? Зато што код њих имамо „крњење“ — не основе, дакле оног дела речи за који је везано реално значење, него суфикса, дакле оног дела речи за који је везано граматичко значење.

Само зато код њих имамо увек *сни*, само зато код њих немамо никад *стни*.

Као напомена. Чување, неупрошћавање групе *стн* особина је нарочито придева као *азбестни, протестни*, направљених од страних речи. Ту је могао бити од значаја и филолошки моменат: факат што су ти придеви у страним језицима увек с групом *ст* (исп. нем. asbest..., енгл. asbestine, пољ. azbestowy, рус. *азбе́стовый* итд). Ту је сигурно био од значаја лингвистички моменат: факат, прво, што су ти придеви књижевне речи, и по пореклу и по употреби, што нису прошли кроз жрвањ народних говора; и факат, друго, што су ту придеви стране речи, што ће рећи — речи с најужим кругом образовања од истог корена поред себе.

Ја сам овде хтео само да покажем лингвистичке корене јављању група *стн* и *здн* у нашем језику; то сам само хтео; али мислим да би се из свега што је о тим групама речено могли извући и неки практични, неки правописни закључци; могла би се, заправо, извући два таква закључка:

а) да се придеви као *азбестни, протестни*, с туђом основом, могу писати тако, с групом *стн*; исп. и придеве *нафтни, шахтни*, са сличним групама, који се пишу само тако, с тим групама; и

б) да се од домаћих придева могу писати тако, с групама *стн* и *здн*, само придеви код којих сугласници *т* и *д* имају

диференцијалну вредност: *прстни*, *крастни;* према томе, уместо *жлездни* боље би било писати *жлезни*.

Као што се види, ја овде полазим од принципа да граматичка и правописна праволинијност не треба да иде, не сме ићи на штету јасноће речи, на штету значења речи; јер како год окренули, језик је, ипак, пре свега „средство за људско општење“.

2

Једна од невоља данашњега књижевног језика нашег свакако је и његова нестабилизованост у извесним категоријама; нестабилизованост — за коју не малу кривицу сноси свакако суфикс *ист (иста)*; суфикс — грчког-латинског порекла, интернационалне употребе; и суфикс — који у нашем језику има два облика: *ист* и *иста*.

Тако је у нашем језику, у њему тај суфикс има два облика. Тако није у другим словенским језицима, у њима тај суфикс има само један облик: или облик *ista* — у западнословенским језицима; или облик *ист* — у источнословенским језицима и у јужнословенским језицима осим нашег језика: у бугарском, македонском и словеначком језику. Узгред да напоменем: облик *ист* = *истъ* има тај суфикс и у старословенском језику (исп. J. Šetka, Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla 94).

Тако наш језик има извесних тешкоћа с променом именица на *ист*, *иста*. Тако остали словенски језици имају сређену ситуацију код тих именица. Тако се, најзад, за наш језик поставља питање — шта је боље и правилније: оставити и даље два облика поменутог суфикса или „форсирати“ један облик његов — и који?

То се питање поставља за наш језик. Али у то питање ми овај пут нећемо улазити; оставићемо га за други пут. Овај пут нас интересује нешто друго у вези с именицама на *ист*, *иста*. Овај пут нас интересују даља образовања од тих именица: интересују нас именице типа *комунисткиња*, *антифашисткиња;* интересује нас, заправо, само група *стк* код тих именица.

Та група потсећа у свему на групу *стн*. Она потсећа на групу *стн* и по томе кад се јавља, кад се не упрошћава у нашем језику и по томе кад се не јавља, кад се упрошћава у њему. Ни она, даље, није сама, и она има поред себе сличну и парарелну групу: *штк*.

Да видимо, тачно, где се групе *стк* и *штк* јављају, а где се не јављају у нашем језику.

У домаћим речима — не јављају се те групе у такозваним „морфолошким положајима", на саставу основа и наставака за грађење речи. То значи, конкретно, тих група нема:

а) код именица направљених суфиксом *(а)к* од основа на *ст* и *шт*, именичких и глаголских; исп.: напрстак—*напрска*, залистак—*залиска*, подлистак—*подлиска*, заљуштак—*заљушка*;

б) код хипокористика, било правих било само по пореклу, од именица с основом на *ст*, *зд* и *шт*; исп.: листак — *листка*, пластак — *пласка* (трава), плаштак — *плашка* (трава), брестак — *бреска*, храстак — *храска*, гроздак — *гроска* итд.

У тим положајима, свакако више морфолошким него фонетичким, групе *стк* и *штк* упростиле су се давно у нашем језику, групе *стк* и *штк* не јављају се ни данас у нашем језику — у домаћим речима.

Додуше, Ристић и Кангрга у Речнику пишу, с једне стране, листак, листка, дакле без групе *стк*, а с друге — напрстак,-тка, залистак,-тка, подлистак,-стка, заљуштак,-штка, пластак,-тка и гроздак,-тка (тако!), дакле с групама *стк* и *штк*. Мислим да писање група *стк* и *штк* у овим последњим примерима — писање које се покашто може срести и код писаца — нема никаква оправдања, ни лингвистичког ни правописног.

Лингвистичког оправдања такво писање нема зато што именице типа *напрстак*, *залистак* претстављају структурно, по гласовно-морфолошким моментима, устаљен и сасвим нормалан деклинзациони тип у нашем језику — и без група *ст* (*зд*) и *шт* у свим падежима са сугласником *к*: *подлистак — подлиска — подлисци — подлистака — подлисцима;* код њих нема тенденције за губљењем сугласника *т* и *д* у номинативу једнине, оне у свом развитку не иду путем који води њихову изједначивању у свим падежима с именицама

на *сак*, *зак* и *шак* у номинативу једнине; њима су номинатив једнине и генитив множине, с групама *ст, зд* и *шт*, довољни за одржавање везе с основним речима, с речима од којих су направљене или од којих се праве.

Правописног оправдања такво писање нема просто зато — што нема лингвистичког оправдања.

Од домаћих речи — у чисто гласовном положају групу *стк* налазимо, колико је мени познато, само у једном примеру: у речи *сткло̏*=стакло, коју Вук наводи из Дубровника. Ово је, дабогме, усамљен случај, али који није некарактеристичан: који показује да група *стк* није немогућа, с гласовног гледишта, за наш језик.

Тако ствар стоји с нашим речима, с домаћим речима. Тако ствар не стоји са страним речима, с речима направљеним од туђих основа.

Конкретно постављено, питање јављања и нејављања група *стк* и *штк* у страним речима тиче се, прво, само групе *стк* и тиче се, друго, само именица; тиче се, као што смо горе рекли, именица типа: *комунисткиња* (комунист), *антифашисткиња* (антифашист), *социјалисткиња* (социјалист), *активисткиња* (активист), *хокејисткиња* (хокејист), *алпинисткиња* (алпинист), *гимназисткиња* (гимназист), *стипендисткиња* (стипендист), *морфинисткиња* (морфинист), *авантуристкиња* (авантурист) итд; то јест — именица женског рода направљених нашим суфиксом *киња* од именица мушког рода на *ист*.

Те и такве именице пишу се данас само тако, с групом *стк*. Једна једина таква иминица не пише се тако, са завршетком *сткиња*, него упрошћено, са завршетком *скиња:* модискиња. Та именица раније није имала именице мушког рода поред себе; данас је има, данас поред ње стоји *модист*.

Узгред буди речено: Ристић и Кангрга имају и овде свој правописни „манир". Они пишу у Речнику с једне стране — *телефонис(т)киња*, *социјалис(т)киња*, а с друге — *пијанисткиња, капиталисткиња*. Није ми јасно зашто тако

пишу: зашто, например, прве две именице могу бити и без *т*, а друге две — не могу.

Поставља се питање: имају ли именице типа *пијанисткиња* лингвистичких момената којих немају именице типа *листак* и који би правдали писање групе *стк* код њих?

Имају. Оне су, прво, књижевне стране речи и за њих, према томе, вреди све оно што је речено о придевима *азбестни*, *протестни* и што није потребно, мислим, и овде напомињати.

Друго: тачно је да се код њих група *стк* јавља у морфолошком положају, у коме се та група код именица типа *листак* не јавља, упрошћава. Али ни то није без разлога. Код именица типа *листак* до услова за јављање групе *стк* не долази у свим падежима; зато код њих група *ст* од основе остаје у неким падежима. Код именица типа *пијанисткиња* до услова за јављање групе *стк* долази у свим падежима; зато код њих — кад би пошле линијом упрошћавања групе *стк* — група *ст* од изведене основе не би остала ни у једном падежу.

И треће: именице типа *пијанисткиња* претстављају живу категорију образовања; образовања — која се из дана у дан множе. Именице типа *листак (зањуштак)* претстављају стару категорију образовања; образовања — која живе од традиционалних калупа, односа гласовних.

Зато је именицама прве групе потребна јасна веза с основним речима. Зато именице друге групе све више губе семазиолошку везу с основним речима.

Има још један моменат, или псеудомоменат, који би говорио у прилог писања групе *стк* код именица типа *пијанисткиња*: факат што би писање *комунискиња, социјалискиња* бацало те именице (за језичко осећање једнога дела претставника нашег језика) у област покрајинских образовања — од *комунис, социјалис*, како се једино говори у неким крајевима нашим (у Дубровнику, Боци и Црној Гори).

Закључак. Због свега реченог — мислим да је имао потпуно право проф. Боранић што је у послератном издању

(1947) свога Правописа (стр. 30) благословио писање *антифашисткиња*. Ја бих још само и од *модискиње*, без *т*, направио *модисткињу*, са *т* (исп. *modystka* и *модистка* код Пољака и Руса, иако ни једни ни други — ако је веровати речницима — немају *modysta*, *модист*).

Овде, код групе *стк* у страним речима, ја полазим од принципа да у оно што је већ освештала правописна пракса а што није неправилно — не треба дирати.

Р. Б.

ЗАМЕНИЧКИ ОБЛИК *СОБОМ* УЗ ГЛАГОЛЕ *НОСИТИ*, *ВОДИТИ* И СЛ.

Није редак случај да се инструментални облик личне заменице свакога лица *собом* нађе употребљен у значењу које у српскохрватском књижевном језику одговара социјативу, тј. облику *собом* с предлогом *са*. Овакво синтаксичко „отступање" налазимо у реченицама чији је предикат глагол *носити* или *водити*, с префиксом: *доносити*, *доводити*, *уносити*, *уводити*, *односити*, *одводити;* затим када је предикат глагол сложен од префикса и старог глагола н е с т и или в е с т и, који се у том облику одавно више не употребљавају: *понети-понесем*, *повести-поведем*, *однети*, *одвести*, *унети*, *увести*, *изнети*, *извести* и сл.; исто тако овамо иду и глаголи *узети* и *вући*, и то онда кад први значи „извршити узимање у циљу ношења или вођења", тј. када је на семантичкој линији повезан с глаголима *понети* и *повести*, а други — у значењу: „стално нешто носити или некога водити" — дакле, у пејоративној употреби.

Ово су две врсте глагола уз које се најчешће и најобичније употребљава *собом* м. *са собом*, док је уз друге то знатно ређе.

Примери. У Рјечнику хрватскога језика Броза-Ивековића, s. v. *себе*, наведена су за ово три примера — два су из Вукових народних приповедака: Што ми буде најмилије у твојему дому да *понесем собом* кад од тебе пођем и Да их он *узме собом* — и један из Вукових Пословица: *Донеси собом* па сједи са мном. Ја сам у Приповеткама (издање 1937 год.) нашао свега још један пример: Пође једанпут у пунице и *поведе собом* полажицу (стр. 238). Затим: Сваки од њих *носи собом* ибрик за воду и авдесницу (Вук Врчевић),

Носи собом са школа и мора шапатљиве, бистре гласове љетне зоре (И. Ћипико), Не може се све *собом носити* (Д. Лучић, Аутомобил 1949, 441), Душа... предаје [се] валима звука на милост и немилост да је *носе собом* куда хоће (Р. Домановић); Сви чак и ја овамо, на крај собе, осетисмо хладноћу коју он споља *собом унесе* (Б. Станковић); *Понијећу собом* морских шкољки (И. Ћипико), Похити брату у другу кућу да му остави и препоручи оно што се махом *собом* не може *понијети* (И. Ћипико), Нашли су једну... машину за рачунање (коју је Паја уствари *понео собом* да би је сачувао за државу) (Жак Конфино), После петог јуриша провукли су се кроз отвор на задњем делу салаша, *понели собом* двојицу погинулих... (Књижевност IV, 207); Један куршум иза трна покварио би и *однео собом* све планове и жеље... (Свет. Ранковић); Хај, хај, да хоћете само поћи, сад бих вас ја *собом* у Париз *водио*... (Мемоари Проте М. Ненадовића, 167); Напослетку стегнем срце, обучем вас и нахраним, па *собом поведох* право у логор (Мил. П. Шапчанин), Жао му је што је доље силазио и брата *собом повео* да обојица лудо настрадају (И. Ћипико), *Собом поведосмо* и Танасија (Ст. Јаковљевић); Миленко је *собом одвео* Милоја... (Ј. Веселиновић), Агенти су... затворили и запечатили просторије и *одвели собом* службенике чија је судбина неизвесна (Политика 24. XI 1949, 1; исти текст у редакцији Борбе:... агенти су... *одвели са собом* службенике); *Собом* су *вукли* две велике тестије (Ст. Јаковљевић) и др. — Затим би, у другу групу, дошли примери у којима реч у објекту означава предмет субјектова осећања. Напр. код Ћипика у роману *За крухом:* Заборављам и тугу и бол, што сам је *собом* амо донио..., *Собом носио* сву сласт, *Понесе собом* задах дана и др. — И напослетку да наведем такве примере, нарочито с глаголима *носити* и *доносити*, у којима реченички објекат својим значењем чини саставни, неизоставни део субјектова појма. Напр.: Под онијем владаоцима који, *доносећи собом* нову мисао, именима својим отворише ново свијетло вријеме народнога живота, (Ђ. Даничић у преводу Мајковљеве Историје срп. народа, 128), Наравно, тако проширена варијанта са сликовима, *носи собом* сасвим другу сонорну

слику (И. Секулић, Књижевност IV, 348), [Покрет за већу продуктивност рада] неминовно *носи собом* примену разних предлога најбољих радника (Политика 12. I 1950), Ново доба нашега историјскога живота мора *собом* да *донесе* дубоке промене и у друштвеном и у државном уређењу наше земље (Проглас Републ. дем. странке 1920 г.), То је, дакле, што је он *доносио собом:* поетску природу, осећање за лепо, пуно духа и бистру памет (Љуб. Недић, Крит. студије I СКЗ 131, 77), Често и врст саставка *собом доноси*, да се више употребљује једно него друго (Рад Југ. ак. II 1868, 65).

Из ових се примера, дакле, види да и наши познати и добри писци употребљавају заменички облик *собом* уз поменуте глаголе. За то није тешко наћи примере. Оваква је његова употреба толико постала обична и честа да се чини као да се она све више шири не само у разговорном књижевном језику већ и у писменом. Отуда је разумљиво што у енциклопедиским речницима Ристића-Кангрге, српскохрватско-немачком и немачко-српскохрватском, глаголи: *носити*, *доносити*, *донети*, *повести*, *одвести* имају у фрази, поред *са собом*, и *собом;* глагол *понети* — само ово друго. Тамо налазимо и *вући* (*са*) *собом* (mit sich schleppen, mitschleppen), тј. с предлогом *са* међу заградама, што значи да се он може и изоставити; тако исто стоји и уз глаголску именицу *узимање* (die Mitnahme).

Као што се зна, у нашем књижевном језику инструментални падежни облик *собом*, као такав, кад се употреби у реченици обележава реченички субјекат у служби средства помоћу којега се реализује предикатова радња у одређеној временској ситуацији. Напр.: Тијем ћу се хвалити, а *собом се нећу хвалити* (Даничић, Синтакса, 565) = „... ја нећу бити оруђе хваљења“, „нећу себе узимати за хваљење“. Или: Мијат ме *собом* потсети да сам већ на атару нашег села (Р. Домановић) — *собом* означује лице као средство којим је остварено оно што значи гл. *потсетити* употребљен овде у аористу. Исп. и овај пример: И почетна реченица већ *собом* отвара врата једне пријатне зграде (Младост VI, 35). Дакле, обликом *собом* казује се да субјекат који у реченици врши

глаголску радњу у исто време је, целокупношћу своје претставе, и средство за њено вршење, одн. извршење.

Међутим заменички облик *собом* у вези с глаголима *носити*, *водити* и сл. то значење нема. Ту он, у примерима прве групе, значи, заједно са осталим речима у реченици, да лице — субјекат, вршећи извесну радњу (кретања) *има уза се*, *при себи* или *код себе* какво друго лице или предмет, да он, субјекат, то лице или тај предмет „поседује" за време вршења предикатове радње. Реченица „Сваки од њих *носи собом* ибрик за воду" — ако се логички разложи њена садржина — значи: „сваки од њих *има* ибрик у рукама, држи га, крећући се". Ту облик *собом* никако не обележава нити може обележавати лице којим се врши радња ношења — као оруђем. У оваквим примерима имамо у реченици два случајна појма доведена у везу преко предиката: појам субјекта и појам објекта. А значење „имајући што или кога *уза се* или *при себи* за време док се врши радња кретања" — јесте врста социјативног значења. Оно се у нашем књижевном језику исказује инструменталом с предлогом *с(а)*, тј. социјативом. Напр.: Понио је *са собом* од куће двије обилате суве крмеће печенице (И. Ћипико, *Пауци*). Тако гласи — правило. У Академијину речнику овако се, например, одређује значење гл. *довести*: „ходећи с ким или с чим, учинити да дође на неко мјесто".

Исто тако и у примерима друге групе — и „бол", и „сласт" и „задах дана", као предмети привременог осећања субјекта који то *има у себи*, налазе се са њим у односу извесне заједнице за све време трајања глаг. радње, односно, ако је глагол перфективан, у тренутку извршења његове радње. Према томе очекивали бисмо да и ту стоји: *са собом је носио* сву сласт, *понесе са собом* задах дана. Исп.: Ја сам своју мисао *носио са собом* (А. Белић, ЈФ XVIII). У свима овим примерима може стајати — и чак је то обичније у употреби — и локатив заменице с предлогом *у*, дакле: „носити у себи...", донети у себи..." и сл.

Најзад, овамо иде и последња група примера јер и у њима субјекат *има у себи* оно што значи објекат реченице; само што у овим примерима он то има стално, и кад год се

створи појам о њему, о субјекту, он у нашој претстави **изазива** и појам о објекту. Зато се у оваквим случајевима чини да се заменичким обликом *собом* исказује средство којим се врши радња предикатова, и често га могу употребити и они који иначе употребљавају *са собом.* „Нова мисао" коју су владаоци „имали у себи" (в. пример напред) — јесте њихова најизразитија карактеристика и она се увек појављује у претстави заједно са појмом о њима. Броз-Ивековић не кажу у своме речнику ништа да у овом примеру *собом* стоји м. *с собом* и тиме га одвајају од осталих примера. Међутим и овде треба поћи од основног значења гл. *носити*, *доносити* и сл., а оно је у свима случајевима такво да се инструменталним обликом повратне заменице *собом*, употребљеним уз те глаголе, доводи реченички субјекат у заједницу са својим објектом значећи у таквој вези „имајући што", и у свима би случајевима зато требало да стоји *са собом.* Да ли што субјекат *има код себе* (гл. *водити* и сл.), *уза се* или *у себи* (гл. *носити* и сл.), за одређено време или стално — то ништа не утиче на његов однос према предикату и објекту реченице. „Носити што" и „водити кога" — и једно и друго претставља у реченици заједницу субјекта и објекта ма у ком се облику она изнела, јер то проистиче из природе значења тих и сличних глагола. Исп. код И. Андрића пример као што су они из треће групе: Војска и комора која се слала у Србију ишла је једним делом преко касабе. То је *доносило са собом* и трошкове и незгоде и опасности и по Турке... (На Дрини ћуприја, 85).

У историском Академском речнику за сличне примере под речју *носити* вели се, сасвим исправно, да имају *собом* м. *с собом.* Напр.: Име „отац" *носи собом* поштење... име „господин" страх *собом носи* (Ј. Филиповић), Грих *носи собом* два помањкања (М. Добретић), Одлучност и срчаност *собом носе* свемогујство (М. Павлиновић) и др.

У нашим се граматикама, колико је мени познато, не говори ништа и нигде о употреби заменичког инструменталног облика *собом* уз глаголе *носити*, *водити* и сл. Штавише, о томе није ништа речено ни у великој Маретићевој Граматици и стилистици. Јер се сматра да је до овог синтаксичког

појава дошло природним путем и да је он самим тим у језику довољно оправдан и у употреби свакоме јасан. Наиме, с обзиром на значење које у таквој вези има заменички облик *собом*, узима се, као и за инструментал речи са истим или сличним сугласником на почетку — у социјативној функцији, да он не значи просто неправилну замену социјатива инструменталом, као што то имамо у другим случајевима, нарочито у многим народним говорима, већ да је ту социјативни предлог *с* нестао као предлошки знак по познатом гласовном закону нашега језика. Тако мисли и Пера Ђорђевић у студији *О падежима без предлога* (1889, стр. 159); он вели „да је уз инструментале био предлог *с*, па испао због гласа *с*, којим се почињу речи у питању". Броз-Ивековић у своме речнику, уз примере с обликом *собом*, наведене у почетку, стављају у заграду: „у свијем овим примјерима читај *с собом*". То налазимо и у Рјечнику Југославенске академије, као што је већ речено. У њему се — да поменем само узгред — наводи из Даничићеве збирке пословица: *Донеси с тобом*, а изједи са мном, што одговара оној Вуковој: *Донеси собом* па сједи са мном, коју Даничић (Синтакса, 570) спомиње међу таквим примерима у којима радња прелази „преко онога ко је ради а стање преко онога чије је, да би се јаче казало".

Може се наћи и потврда о чувању социјативног падежног облика *с собом*. Напр.: *С собом носаху* све имање своје, Огањ ки прид тобом ни се сад укресал да ки сам сам *с собом* з далече *донесал* (Акад. Рјечник s. v. *носити* и *донијети*); Искупитель свѣта свѣть на землю *ссобом донесе* (Кандоръ Аѳанасiа Стойковича 1800,25). Али, као што се види, овакви су примери усамљени и одавно припадају нашем архаичном језику.

Јасно је да социјативна конструкција у таквом облику није могла остати неизмењена. Она, пре свега, претставља синтаксичку везу двеју речи које при изговору чине гласовну целину. И на граници саставних делова те и такве целине извршио се у нашем језику фонетски процес упрошћавања удвојеног сугласника: социјативни предлог *с* са истим почетним сугласником инструменталног облика *собом*

дао је првобитно једно дуго *с*, које се затим скратило у изговору. Друкчије мисли Д. Вушовић (ЈФ IX, 151): он сматра да је у овом случају предлог *с* само привидно изостављен јер се, по његову мишљењу, крије у дужини изговора почетног *с* речи уз коју је стајао.

Ово би било фонетско објашњење синтаксичке употребе заменичког облика *собом* уз глаголе *носити, водити* и сл. као и сличних случајева. Али, с друге стране, ми знамо да у нашем књижевном језику када, услед гласовних промена, социјативна категорија значења треба да добије морфолошки знак за који је везано, углавном, значење инструментално — постоји предлошки облик *са*, настао историским развитком од старога предлога *съ* (старосл. съ мънож = *са мном* у нашем језику, съ тобож = *с тобом*, — вокализацијом полугласника у јаком и његовим губљењем у слабом положају). Истина, према чланку проф. Белића „О писању *с* и *са* у нашем језику" (ЈФ VIII, 146) у нашим старим споменицима напр. *с сестром* и *з зубом* обично су се писали с једним *з* или с једним *с* на почетку именичке речи, али таквих и сличних примера има врло ретко у српскохрватском језику и они се осећају као остаци некадашње употребе. Пошто је функција предлога — вели проф. Белић — јаснија у језичком осећању када се предлог *с* не губи, пред почетним сугласником *с*, *з*, *ж* или *ш* употребљава се увек *са*, а не *с*. И то што је овде речено за именице, са синтаксичке тачке гледишта, вреди и за заменички облик *собом* уз поменуте глаголе, што значи да би он у таквој вези требало да гласи *са собом*.

Исто тако када је *с* префикс, он добија облик *са*, и такав облик мора имати ако је прост глагол с једним од горњих сибиланата на почетку: *сасећи*, *сазвати*, *саживети се* итд., али: *слетети, збрисати* и сл. Ово је, разуме се, паралела именицама и заменицама само утолико уколико се тиче потребе за чувањем истога префикса-предлога.

Овде је изнесено само синтаксичко и граматичко тумачење заменичког инструменталног облика *собом* употребљеног уз гл. *носити*, *водити* и сл. и тиме је показано у ко-

ликој је мери, с те стране, таква његова употреба била неопходна у језику. Међутим, и поред тога, она је доста распрострањена и захватила је и претставнике нашег књижевног језика, као што се из наведених примера могло видети, и код њих има исту синтаксичку вредност као и граматички правилно *са собом*. Зато се ово тешко може убројити у оне много ређе примере са инструменталом у значењу социјатива које понекад налазимо код писаца чије језичко осећање није увек било сигурно — за разликовање ових падежних облика. Заменичко инструментално *собом* о коме је реч претставља, дакле, поред социјативног *са собом*, синтаксички дублет који се, с обзиром на његову садашњу употребу, не може сматрати као „неправилност". А време ће рећи како ће се убудуће развијати обим ове употребе.

Б. Милановић

О ЗНАЧЕЊУ ИЗРАЗА *ЖЕЖЕНО ЗЛАТО* И *СУВО ЗЛАТО*

1. *Жежено злато*

Жежен се врло често употребљава у народним песмама као атрибут уз *злато:*

И још оно све *жежено* злато
II, 98 (1932)*)

Покрићу те *жеженијем* златом
II, 181 (1932)

Чистим ћу те сребром потковати
Чистим сребром и *жеженим* златом
II, 197 (1932)

Ишти благо све *жежено* злато
IV, 137 (1932) итд.

Вук не даје никакво објашњење о значењу речи *жежен* у вези са златом. По Д. Костићу[1]) злато је названо *жеженим* зато што сија као да гори, што је сјајно као пламен.

По нашем мишљењу *жежено* злато названо је тако не зато што сија као пламен, као да гори, већ стога што се злато добивало, пречишћавало *жежењем.*

Злато које се налази у песку и распаднутим златовитим стенама добивало се испирањем: вода односи песак, који је специфички лакши, а остаје злато, које је специфички

*) Наводи се односе на: *Српске народне пјесме* од Вука Ст. Караџића, издање и штампа Државне штампарије, Београд. Римски број означава књигу, арапски страну, а у загради је назначена година издања.

[1]) Тумачење друге књиге Срп. нар. пјесама, Београд 1937.

теже, са још неким примесама као што је то напр. магнетит и друго. Да би се те примесе удаљиле из тако добивеног злата у ситном праху (крупна се зрна механички одвоје), магнетит се елиминује помоћу магнета, а остатак се стопи с браксом, содом или шалитром те се на тај начин отстране сви примесци као троска (згура). Дакле, злато у праху добивено испирањем пречистило се донекле *жежењем* (топљењем са содом, браксом, шалитром).

Добивање злата испирањем и претапањем у пећима било је познато у Египту на више од 2000 година пре наше ере.

Злато се још много боље вади из песка или из распаднутих или самлевених стена (ако не садрже сулфида) када песак који се спира водом долази у додир са живом: жива везује злато у амалгам, али не и примесе. Из амалгама се злато добива *жежењем* (жарењем), при чему се жива испари (предестилује), а злато остаје.

Вађење злата помоћу живе (*амалгамациони процес*) било је познато одавно и данашњи начин вађења мало се разликује од начина који описује Плиније 77 година пре наше ере.

Из златовитих руда злато се добива процесима топљења. Тако су још стари народи вадили злато и сребро из руда које их садрже жарећи те руде с оловом, при чему једино племенити метали остају неоксидовани („ватрена проба").

Diodorus Sicilus (око 50 година пре наше ере) каже да се злато пречишћава када се помеша с оловом, сољу и неким другим додацима па за неколико дана загрева у пећи. При хлађењу остаје чисто злато.

Овај процес (*купелација*) састоји се опет у топљењу, жарењу, дакле злато се и овде добива *жежењем*.

На злато добивено овим начином вероватно се односи место из Новог завјета (Откров. Јов., 3, 18, Вуков превод):

Свјетујем те да купиш у мене *злата жеженога* у огњу.

Све ове методе, познате још у старо доба, биле су несумњиво познате и нашим рударима који су се бавили добивањем злата било испирањем било вађењем из других руда.

Ми досада нисмо наишли на податке о жежењу злата код нас. Међутим В. Скарић[1]) то наводи за сребро. Сирово сребро („плико“) добивено из сребровитог олова пречишћавало се даље *жежењем* (купелацијом). Тако пречишћено сребро звало се *фињано, жежено сребро.*

У Вуковој збирци Српских народних пјесама (књ. I—IX) само на два места поменута је *жежена срма*:

Троја су ти отворена врата:
Једна врата дрва шимширова,
Друга врата од *срме жежене,*
Трећа врата од сувога злата.
V, 265 (1935)

Врх доламе двоје токе сјајне,
Једне вите а друге савите
Од *жежене* из Млетака *срме.*
VI, 382 (1940)

Интересантно је напоменути да у немачком језику Brandsilber = жежено (рафиновано, чисто) сребро није необична реч; међутим ређа је, чак и у стручној литератури, реч Brandgold = жежено злато. Код нас је обрнуто: Обичан је израз чисто сребро, а врло ретко *жежено сребро* (срма, в. горе), док се израз *жежено злато* често употребљава у народним песмама поред израза чисто, суво злато.

Немачка реч Brand (жежење) и Brennen (печење) синоними су када означавају оно што се добива загревањем, жежењем као и оно што је резултат тога загревања, жарења: der Brand des Kalkes, der Ziegel, des Silbers (Brandsilber); Brennen des Kalkes (Kalkbrennen), der Ziegel,...).

У стручној литератури употребљава се само Brennen. И код нас се поред обичне речи *печење* (ракије, креча, гипса, цемента, грнчарије, порцелана, опека итд.) у стручној литератури употребљава, иако ређе, и *жежење* (креча, гипса, ћумура у шуми итд.).

Из овог нашег излагања види се да *жежено злато* значи злато добивено *жежењем.* Такво злато сматрало се

[1]) *Старо рударско право и техника у Србији и Босни* (Издање Срп. акад. наука (1932), стр. 85, 105.

раније, према ондашњем ступњу металуршке вештине, као чисто, рафиновано злато. Отуда је *жежено злато* синоним с пречишћеним (рафинованим), чистим, сувим златом.

2. *Суво (сухо) злато*

Реч сув (сух) у преносном значењу употребљава се у смислу чист, сам (без икакве друге при есе):

суво злато (чисто злато);
сува свила (чиста свила);
сува штета (чиста, гола штета);
сув хлеб (сам хлеб, тј. без икакве присмоке);

сува пара [сам новац, готов новац: пребројио сам му преко прста све *суву пару*, дао сам му све *суву пару*, тј. готов новац, а не нешто друго што би било процењено у новац (стока, жито, земља итд.)];

сув петичар, има све *суву петицу* (чист петичар, има све саму (голу) петицу). Ова два израза саопштио ми је један пријатељ који је то чуо у разговору са својим познаником, професором гимназије;

суви грȁд — тј. чист, сам, без кише (Броз-Ивековић, *Рјечник*, 491);

сува сујета (гола, сама, чиста сујета): Тешко оном који има особине што незгодно стрче или ради што из *суве сујете*[1])... Ова је *сува сујета* особито распрострањена међу грађанима и међу школованим људима.[2])

Да наведемо и неколико примера из речничке грађе *Института за језик* САН-а:

...да се таква школа претвара у *суву рутину*...
(М. Ђ. Милићевић)

...који без икакве фантазије само *сувим разумом* раде.
(Ј. Данић)

Кад би пошао да лучи краве или волове — за сувата — плаћао је народу све *сувим дукатима*.
(Л. Комарчић)

---

[1] Јован Цвијић, *Говори и чланци*, II, 109, 112, (1924).

[2]) Јован Цвијић, *Основи антропогеографије* (Психичке особине Јужних Словена), II, 156 (1931).

Они (сељаци) улете у трговачке послове и махом закључе рад са *сувом штетом.*

(М. Дачић)

И још нађе кесу од дувана
Сва од *суве* млетачке *кадифе.*

(Ђ. М. Драговић)

Начинићу на огњишту *суву ватру* од иверја.

(Руковање парним котловима)

Ја прихватим 100 дуката *суха дуга* иза покојног оца

(У Херц., прикупио Ј. К. Борјановић)

У свим овим примерима реч сух значи чист, сам... (чиста рутина, чист разум, чисти (готови, сами) дукати, чиста (гола) штета, чиста кадифа, ватра *само* од иверја, чист дуг, тј. дуг у новцу).

По Св. А. Радовановићу,[1]) *Суво Рудиште* на Копаонику није зато „суво" што нема воде, него или стога што је на врху овога виса сама гвоздена руда (магнетит), те не може ништа да расте, или ваљда, мало поетскије, што је ту богато рудиште: све сама *сува руда* (тј. чиста руда без икаквих стеновитих примеса).

Место *Сува Руда* на Копаонику изнад села Тиоџе, где је такође чист магнетит, зове се због тога тако.

На насловној страни *„Годишњака Рударског одељења Министарства народне привреде"* за 1932 г. налазе се ови стихови:[2])

Па ми јоште три мајдана кажу:
Један златни, а други сребрни,
А трећи је од *суха камена,*
Што се ваде млини од камена
Чим се меље жито свакојако,
Да таквијех у другога нема.

Овде од *сухог камена* значи од чистог камена, тј. од камена оних особина које има чисти камен од кога се прави добро воденично камење.

---

1) *Геолошки анали Балканског Полуострва,* IV, 314 (1892).

2) Није наведено из које су народне песме и из које збирке узети ови стихови. У Вуковим Срп. нар. пјесм. (књ. I—IX) тих стихова нема

Воденично камење је од хидрокварцита. Као најбоље на Балкану је воденично камење код Трстеника (село Попина). Оно има све потребне квалитете: не глача се, не круни се, грубих је шупљика.

Други познати рудник воденичног камена налази се на Косову.

Суво злато могло се тако назвати с обзиром на начин како се добивало при испирању. То испирање и препирање у новије време вршило се овако.

Златовити песак се прво набаци на сто који је косо нагнут и преко тога тече вода. Преко стола се често ставља кожа с вуном или поњава на којима се злато још боље задржава. Вода однесе са собом највећи део песка, а онај део који остане, и у коме је злато донекле концентровано, препира се у карлицама. При овом препирању елиминује се главни део песка, а остаје још магнетит поред незнатне количине песка. Најзад се то препирање врши на нарочитој лопати на којој заостану зрна злата која се ножем поваде и обично стављају у стаклене цевчице. Дакле, из *мокре смесе* добивало се *суво злато*. Такво злато су наши златари просто претапали (жежено злато).

У стручној литератури реч *сув (сух)* ранији писци су употребљавали, кад је реч о металима и њихову налажењу у природи, у смислу слободан, у слободном, металном стању, а не сједињен (нем. gediegen, фр. natif, енгл. native, рус. в самородном виде). Тако Вук Маринковић[1]) вели да се метали налазе у природи или *чисти* или, и то највише, у саставу. Чисти се називају *суви*, reguli. J. Панчић, у свом чланку о злату,[1]) назива злато које се налази слободно у природи *сухо злато*, али у истом чланку овим називом означава и *чисто злато*.

У Рударском законику за Краљевину Србију од 1866, § 14, каже се: „Под рудом и копом разумевају је минерали, који метале садржавају, било метали природно одлучени, *суви* (саморасни, самотворни) или сједињени“. Доцније писци струч-

---

[1]) *Начела физике* I, 241 (1851).

[2]) *Из природе* СКЗ, 4 и д. (1893). На стр. 143 помиње такође и *сухи бакар*. — Исп. *Минералогија и геологија*, 266, 268 (1867).

них дела употребљавају за тај појам речи *самородан*, *самотворан* (поред страних назива *нативан*, *регулиничан*), а у наведеном члану Рударског законика направљен је придев и од именице самораст.

Понеки пут се у народним песмама употребљавају оба епитета заједно (сув и жежен, чист и жежен) било ради појачавања, било ради допуне стиха, било што се изгубило осећање за право значење једног или другог:

Узе Иван двије пушке мале
Од *сувога жеженога злата*,

VI, 287 (1940)

„Ножнице су од сребра *чистога*,
„А синџири од *сувога* злата,
„И четворо тока саливени,
„Које су му у Млетке грађене
„Од *сувога злата жеженога*".

VIII, 332 (1936)

На главе им капе од самура,
На капе су грби од сената
Од *чистога* и *жежена злата*,

IX, 144 (1936)

И даде јој прстен баба свога
Од *чистога злата жеженога*.

IX, 148 (1936)

На крају, навешћемо још само два примера, и то један из народних приповедака, а други из народних песама, из којих ће се јасно видети синонимно значење речи *сам*, *чист*, *сух*, *жежен*.

У народној причи „*Пепељуга*"[1]), Пепељуга се прво облачи у одело од „*саме* свиле", други пут у одело од „*чистога* сребра", а трећи пут узима из ковчега хаљине „све од *суха* злата".

---

[1]) Вук, *Народне приповијетке*, 137 (1897).

У песми *Смрт Алај-бег Ченгијћа*[2]) налази се овај опис:

О бедри му сабља демишкиња,
Сва у *суво* злато окована,
Преко крила држи џефердара,
Вас у срму и у *чисто* злато
На глави му феса плетенога,
Око феса замотао чалму,
Сву од свиле и *жежена* злата.

И у једном и у другом примеру избегнуто је понављање, постигнути су јачи ефекти и показана су много финија осећања за поступност, меру и лепоту употребом речи сличнога значења.

В. М. Мићовић

---

²) Вук, *Нар. пј.*, IV, 48 (1932).

О УПОТРЕБИ ЛИЧНИХ И БЕЗЛИЧНИХ ОБЛИКА ГЛАГОЛА *ТРЕБАТИ*

Кад се човек нађе у ситуацији да употреби глагол *требати* (а то је врло често), он се понекад нађе у недоумици: да ли да употреби лични облик овога глагола или не? С једне стране, у разговорном језику употреба ових облика све је чешћа, она узима све више маха — и где треба и где не треба. Данас се на сваком кораку чује: *Требаш ми к'о парче хлеба, Требају ми паре овог тренутка, Требаћемо им данас (Данас ћемо им требати), Требала јој књига, али је није нашла* и сл., или: *Требаш да дођеш, Требаћемо да то урадимо одмах, Данас нисам требао да устанем тако рано, Требала је да учи много да би постала квалификована радница* и сл. С друге стране, у књижевном језику, дакле у писању, постоји тенденција искључиве употребе безличних облика — и где мора и где не мора. Тамо где је то немогуће, тј. где би употреба личног облика била на свом месту, он се просто напросто избегне и глагол *требати* замени се другом речју, обично изразом „бити потребан", да се не би погрешило.

Да видимо најпре шта о глаголу *требати* кажу наши речници и граматике.

Вук у своме речнику даје овом глаголу два значења: 1. vonnöthen sein, opus est: „Не треба ми он" и „не требам њега" и 2. oportet (ire): треба (ићи). Дакле, кад *требати* значи opus esse (бити потребан) употребљавају се напоредо и лични и безлични облици, а кад значи oportet (ваља, нужно је, мора бити) употребљавају се безлични облици.

У речнику Броз-Ивековића ова разлика у значењима глагола *требати* потврђена је и већим бројем примера: 1.

лични облици: *Чисту образу мало воде треба. Ја ћу ти кадгод требати. Лука је оваке речи употребљавао како му је кад какав слог требао. Кад другијех књига нити је било, нити су требале.* 2. безлично: *Ко хоће самљети, треба засути. Не треба да ми даш. Није ли требало да се и ти смилујеш. Ти си Христос син Божји који је требало да дође на свијет.* Сви су ови примери, и под 1. и под 2., из Вукових дела.

Маретић је у своме „Језичном савјетнику" против употребе личних облика глагола *требати* у значењу müssen (морати) и он их назива провинцијализмима. „Али", вели даље Маретић, „кад *требати* значи nötig sein (бити потребан), онда се може употребљавати у оба броја и у сва три лица; не само: нама треба школа, него и: нама требају школе, ми теби требамо и сл." Дакле као и Вук.

И наши савремени граматичари имају исто мишљење. Ево шта стоји у Граматици Алексић-Стевановића: „Глагол *требати*... има два значења: *морати* и *бити потребан.* Кад значи *морати*, ваља га употребљавати само безлично — тј. у 3 лицу једнине, ма у коме броју и лицу био глагол који се овим допуњава (треба да донесемо, треба да кажеш, а не: требамо да донесемо, требаш да кажеш). Међутим када *требати* значи „бити потребан", онда се он мења. — Требам ли вам ја? — значи: Јесам ли вам потребан?"

Из овога објашњења видимо да је глагол *требати* кад значи *морати* непотпуног значења, тако да му је потребна нека допуна у значењу да би ово било потпуно. Та допуна је неки глагол у презенту са *да* или у инфинитиву. Тада се *требати* употребљава само безлично — у 3 л. једнине. Такав је случај у горња четири примера из Броз-Ивековића (под 2.) од којих у првоме *требати* има као допуну инфинитив (засути), а у остала три — *да* с презентом (да даш, да се... смилујеш, да дође). С друге стране, *требати* у значењу *бити потребан* потпун је глагол, он значи да је некоме *нешто* потребно (или није потребно), да има (или нема) потребу *за нечим.* Те су „потребе" у три наведена Броз-Ивековићева примера (под 1.): „мало воде", „слог" и

„књига", а видећемо и друге у примерима који ће се ниже навести.

Ако се вратимо примерима наведеним у почетку, видећемо, после овога, да су у прва четири лични облици *требаш*, *требају*, *требаћемо* (*ћемо требати*) и *требала је* правилно употребљени јер *требати* ту значи „имати потребу за нечим" (ти, паре, ми, књига), док у друга четири примера имамо *требати* у непотпуном значењу, допуњен другим глаголима (да дођеш, да урадимо, да устанем, да учи), што значи да ту место личних облика треба да стоје безлични. Према томе, правилно је: *Треба да дођеш*, *Требаће да то урадимо*... *Данас није требало да устанем*..., *Гребало је да учи много да би постала*...

Да видимо како књижевници примењују ову граматичку особину. Речничка грађа Института за српски језик САН пружа нам у том погледу обилан материјал.

Изнећемо најпре примере употребе личних облика глагола требати: Он се одликовао препреденим лукавством и жеђу за новцем који му *је* и *требао* (М. Ђ. Милићевић), Колијевке какве би требале | не имаду све наше ријеке (Његош), Ми нећемо да знамо више за вас!... нити нам *требате*, нити вам *требамо* (Веселиновић), Свуда *је требала* његова памет (Л. Лазаревић), Нити ми *требају* какве справе (Кочић), Новој *су* просвети *требали* градови (Ст. Новаковић), Оне одушевљене титане, који њихова нити ичијега храбрења не *требају* (Бан), Торњајте се без обзирке, | ја не *треб м* ваше свирке (Змај), Ја вам ту више не *требам* (Св. Ћоровић), Сад идите куд знате, ја вас више не *треб м* (Вј. Новак), Ако нас *требаш*, ми смо доље (Крлежа), Само она слова која по два гласа имају *требају* правила (Драгосављевић), Ђе деве долазе, голема врата *требају* (Капетановић-Љубушак).

Навео сам оволико примера (у грађи их има знатно више) да бих, пре свега, показао да је већина наших познатих писаца употребљавала личне облике глагола *требати*, разуме се, тамо где им је место.

Данас, међутим, код неких писаца постоји тежња за избегавањем њихове употребе, и у случајевима који су слични горњим.

С друге стране, неки писци, а нарочито новинари, подлежући утицају разговорног језика, одлазе у другу крајност и употребљавају личне облике и тамо где им, по граматици, није место. Овај појав је нарочито значајан, значајнији од оног првог који је, на крају крајева, у складу с граматиком и њеним правилима, док овај други долази с њом у сукоб. На чију ће се „штету" тај сукоб завршити, то се не може предвидети. Да ли ће разговорни језик успети да књижевном језику „наметне" ову особину, или ће, напротив, писана реч, помогнута подизањем културног васпитања широких маса које је код нас за протеклих пет година од ослобођења огромно напредовало, овај покушај вратити у колосек граматике — показаће нам будућност.

Овај појав међутим, не продире у писаној речи једнако у свим облицима. Он се најчешће, или боље рећи искључиво, јавља у перфекту. У последњој књизи приповедака једног млађег савременог писца, иначе доброг зналца језика, нашао сам три случаја употребе личних облика глагола *требати*, од којих су два правилна, а трећи — неправилан (с гледишта граматике):

Шта мислите, дјецо, требају ли нам ове шибе, а? Ето ја знам да не требају за овога малога из прве клупе. Не требају ни за онога тамо, ни за овога овдје. Не требају ни за ону малу у жутој мармми. Је ли де, да не требају?

— Ено трговаца, нек се они о томе брину, њима требају мостови.

— Баш су они требали да проговоре гласније и одлучније него ико други.

Овом последњем примеру додајем и неколико примера из наше дневне штампе која, с једне стране, претставља одраз нашег свакидашњег живота, а с друге — врши јак утицај на језик широких читалачких маса:

— Ми смо требали да пристанемо на хегемонију Бугара у југословенској федерацији (Борба 1949, 309/4).

— Чак су и задаци које им постављају и методе којим су требали да се служе у њиховом извршавању исти: и једни и други требали су да пронађу људе погодне за шпијунажу (Борба 1950, 27/2).

— *Бразилијанци су требали да победе, али је публика улетела у игралиште и напала бразилијанске играче* (Политика, 4. III 1950).

У сва ова четири примера (у оном последњем из књиге и у ова три из дневне штампе) глагол *требати* је непотпуног значења и допуњен је другим глаголима (да проговоре, да пристанемо, да се служе, да пронађу, да победе). Дакле, требало је да буде безлично употребљен.

Овде је карактеристично следеће: у свим овим примерима имамо „нормалан" ред речи, тј. субјекат стоји испред предиката. Да би се, међутим, *требати* употребило безлично, морао би се изменити ред речи, односно облици глагола *требати* морали би доћи испред субјекта. Тада бисмо имали: *Требало је да баш они проговоре... Требало је да ми пристанемо..., методе којим је требало да се служе..., требало је и једни и други да пронађу..., Требало је да Бразилијанци победе...*

Ја овде нисам навео сав материјал о овој, т. зв. неправилној употреби безличног глагола *треба*, али морам приметити да се она све више шири. То долази отуда што се у многим случајевима тај безлични глагол могао осетити и као лични глаголски облик. Напр. сасвим је исправно речено: *Он треба да дође*, тј. граматички: *Треба да он дође*; али, стварно, овде се *трёба̄* осећа и као треће лице везано за *он*; или *Дете је требало да дође*, тј. *Требало је да дете дође* — такође се осећа као лични глаголски облик. Ово несумњиво утиче да се лични глаголски облици безличног глагола *треба* све више шире. С друге стране, безлични облик *трёба̄* гласи исто онако као и треће лице од глагола *трёбати* (у значењу „имати потребу") и тешко је не претпоставити да глагол *трёбати* целом својом личном променом неће утицати и на безлично *трёба̄, трёбаће, трёбало је, трёбало би* итд. да добије и личне глаголске облике (особито када има конструкција које томе помажу) које наша нормативна граматика још увек упорно забрањује.

Што се тиче употребе безличних облика, мислим да није потребно наводити примере јер њих има готово на свакој страни код нашег писца.

Накрају, остаје питање како је дошло до те, могло би се рећи, необичне особине као што је ова безлична употреба глагола *требати?*

У Даничићеву *Рјечнику из књижевних старина српских* налазимо именицу *трѣбѣ* употребљену с глаголом *быти* у значењу: 1. opus esse (дакле, *бити потребан*, односно у значењу које данас има глагол *требати* кад је потпун): сѣно цръкви да косє колико ѥ трѣбѣ; и 2. oportere (дакле, *ваља, нужно је, мора бити*, односно у значењу које данас има глагол *требати* кад је непотпун): єрє стє ȣчинили добрѣ, како є вамь трѣби блусти своє племьщинє и ѡбита (тј. обѣта).

Ову конструкцију, било са именицом *треба* у номинативу или *требе* (генитив уз негацију), налазимо често у наших писаца XIX века: Не би било *требе* бојати се (Георгије Поповић, 1815), Ти... мислиш да ти *није требе* и нужде рукаве засукати, па својски с млађима порадити (Стајић, 1839), *Није треба* да је јади губе (Златојевић, 1851), *Ниј' триjеба* да вам напомињем (Новић, 1860), *Ниј' трийебе* онаке јунаке | нит' учити, нит' опомињати (Новић, 1860), *Није треба* ни мислити, а камоли разложити (Врчевић, 1881), Да га мајка љуља | не би било *требе* (Змај, 1887), *Трийеба* је да нагласимо још и ову чињеницу (Л. Војновић, 1898).

Именицу *тре́ба*, односно *трийеба* налазимо и код Вука. Он за њу вели да се употребљавала „in der Redensart [тј. у изразу]: није тријебе (н. п. говорити о том), es ist nicht nöthig, non est opus“. У Броз-Ивековићеву речнику има неколико примера, и не само за *није тријебе (требе)* већ и за *није тријеба (треба)* и *тријеба (треба) је:* Тако да нам *није тријебе* што говорити, Мислим да код онога што је већ речено *није тријебе* појединце потврђивати, *Није треба* да с' у боју деси, Кад се куха *тријеба је* пухат', *Руком је тријеба* сијат', а не крошњом. Трећи пример је из Вука (Нар. пј. IV), а остали из Даничића.

У старом језику нашем имамо и глагол *трѐбовати* (с кратким акцентом због многосложности) у значењу „имати потребу“, „бити потребан“ (трѣбȣєм застоуплѥнїє ваше, Даничић, Рј. из књиж. ст. срп.), а према њему развио се и глагол *трѐбати* с истим значењем. Глагол *требовати*, поред

горњег, имао је и значење requirere, тј. тражити, искати (вса єлика трѣбоваше и просише...) и његов даљи развитак кретао се у правцу тог значења (изјавити потребу за чим тражити што и сл.). Глагол *требати*, преузевши прво значење глагола *требовати*, заменио је *тре́ба је* у том значењу и ово је задржало само значење *морати* (исп. горње примере из разних писаца и из Броз-Ивековићева речника). Међутим види се јасно да се према *тре́ба је* opus est образовало безлично *тре̏ба̄* које је под утицајем *тре́ба је* чувало своју безличност. Али како се *тре́ба је* почело губити у употреби, нестало је и оне бране која је задржавала да *тре̏ба̄* (opus est) добије личне глаголске облике. Сада је та брана наша нормативна граматика и књижевна традиција по којој се још *тре̏ба̄* (opus est)) одржава.

Св. Марковић

О ИЗГОВОРУ РЕЧИ *ЖЉЕБ* И *ЖЉЕЗДА*

Према јекавским облицима *жлйјеб*, *жлиј̏зда* у Вуковом Рјечнику налазимо екавске *жлȇб* (ждлеб) и *жле́зда*. Речник Ристића и Кангрге наводи *жле́зда* (и њене изведенице); Бакотић даје *жлеб* и *жлезда*, а облик *жљеб* упућује на *жлеб*. У Правопису од 1930 год. стоје у регистру облици *жлеб*, *жлезда*; у „Језичким поукама" Нашег језика I, стр. 124—125, каже се да место *жљеб*, *жљезда* треба писати *жлеб*, *жлезда*. То значи да нормативна граматика и лексикографија претпостављају овде сасвим нормалан однос на основу ѣ-а: *жлȇб*: *жлйјеб*, исто као, рецимо, *блȇд*: *блйјед*, — а да облике са *љ* одбацује.

Али је сад питање: одакле се ти облици са *љ* појављују; јер њих несумњиво има.

Лексикографска грађа Српске академије наука даје нам овакву слику. Међу речима скупљеним у народу налазимо ове примере са *љ* м. *л*: *жљеб* (С. Станојевић — М. Цветковић, Црна Река), *жље́бим се*, *жље́бав*, *жљебу́ра* (М. Станојевић, Средњи Тимок), *жљебй* (С. Перић, Пирот), *жљеб*, *жљеӣча*, *жљеба́н*, *жљеба́ча*, „*жље́баши*" (М. Влајинац, Врање), *жље́бим се* (С. Властић, Књажевац), *жље́ӣче* (М. Цветковић, Зоруновац), *жље́ба* (Н. Вељић — Ј. Срећковић, Параћин), *жљеб* (С. Мијатовић, Темнић), *жљеб* (Ђ. Мелентијевић, Ресава), *жљеба*, *жљебиши се* (Н. Даничић, Ресава), *жљеб* (В. Тителбах, Левач), *жљеб* (Д. Остојић, М. Пожаревац), *жљеб* (М. Тадић, Срез јадрански), *жљеб*, *жље́биши*, *жље̏ба* (Ј. Јовановић-Змај), *жље́биши*, *жљеб* (Н. Радонић, Бачка). Гл. Елезовић (Срп. дијал. зб. II, стр. 466) наводи име планине: *Жљеб*. За Шумадију саопштава И. Стевовић, асист. универ-

зитета, да се и тамо говори *жљêб*. За облике са *жл-* налазимо: *жлêб* (J. Срећковић, Параћин), *жлебовит* (С. Милеуснић, Слобоштина у Славонији), *жлезда* (Д. Степановић, у збирци из разних крајева).

Као што се одавде види, облике са *жљ-* налазимо у свим штокавским екавским говорима: у призренскотимочком, косовскоресавском и шумадискосремском, али не можемо рећи да ли су они у њима у апсолутној употреби. То може утврдити само нарочито истраживање предузето у том смеру.

Код писаца ствар стоји нешто друкчије: ту се јављају и облици са *жљ-* и облици са *жл-*. М. Ђ. Милићевић (родом из Шумадије) има: *жљебом* (превод Писама о истор. Срба и Бугара..., 1857, стр. 142), *жљездастих, жљезде* (Физиологија и хигијена, 1878, стр. 85, 141); али *жлездани* (Физиол. и хиг., стр. 49), *жлезда* (Живот Срба сељака, Срп. етн. зб. I, стр. 275); М. Јовановић-Батут (родом Сремац) пише *жљебица* (Грађа за медиц. терминол., стр. 44); али *жлезда* (Књига о здрављу, СКЗ 35, стр. 35). Вл. Карић (из Шумадије) има *жлебовима* (Србија, 1887, стр. 885); J. Жујовић (родом из Шумадије) бележи, напротив, *жљеб* (Геол. Србије I, СКА, стр. 320), *жљебила* (Камено доба, СКЗ 11, стр. 100).

Не само испред ѣ-а него и испред других вокала налазимо доста примера с прелазом *жл-* у *жљ-*: *жљу́чка* (= *жл̥чка;* исп. књиж. жу̑ч), *жљуна́* (= *жл̥на*; исп. *жу́ња*) (А. Белић, Дијалекти ист. и јуж. Србије, стр. 115—116), *ужљéгла* (ibid., стр. 221), *жљуна* (Ж. Николић, Зајечар), *жљу́на* (J. Стојановић, Пчиња), *жључе́ње, жључ, жључка, жљуна, жљунин, жљунче* (М. Влајинац, Врање), *жљуна* (Н. Вељић, Врање), *жл'ана* (= жуња) (М. Станојевић, Пирот), *жљувéм* (= једем, С. Станојевић — М. Цветковић, Црна Река; исп. код А. Остојића, Речи којих нема у Вукову Рјечнику, стр. 14: *жловрњати* = јести, *жловрњање*), *жљуван* (= безуб, свакако од истог ко́рена; М. Влајинац).

Слично ствар стоји и с променом *л* у *љ* иза шуштавог сугласника *ш*. Овде примера има више; али ћемо навести само оне којима је јасна етимологија. Реч *шљука* имала је у словенској заједници почетну групу **sl-*, како то показују

други словенски језици (исп. словеначки *sluka*, пољ. *słąka*, украј. *слуква*), али данас у нашем језику не налазимо примера са *сл-*, него се и у књижевном језику и у дијалектима налазе само облици с почетним *шљ-* (преко *шл-*). Исто је тако и реч *шљйва* некада гласила *слива*, па је данас и у књижевном језику и у многим народним говорима добила облик *шљ-;* само се овде у дијалектима сачувао и првобитни облик *слива* (в. А. Белић, op. cit., стр. 220—224; Б. Милетић, Црмнички говор, Срп. дијал. зб. IX, стр. 359); посредни облик са *шл-* налазимо у презимену *Шливић* (Шемат. пакр. 1898, 3, стр. 43). За опште раширено *шљу́нак* налазимо код војвођанског писца Болића (Совершенный винодѣлацъ I, стр. 101): *шлунковито*. Две стране речи, *шљам* (уколико овде с немачким *Schlamm* немамо помешану и једну домаћу реч) и *шљака*, позајмљене свакако врло давно, судећи и по распрострањености у дијалектима и по разгранатој „породици речи“, — показују исто колебање између *л* и *љ*: *шља̑м* (Ристић-Кангрга), *шљам* (Бакотић), *шљам* (Ст. Мијатовић, Левач, Темнић), *шља̑м* (Ђ. Мелентијевић), *шља̑м* (Д. Остојић, М. Пожаревац), *шља̑м* (К. Божовић, Крушевац), *шљам* (Х. Станковић, на југу Србије), *шљама́к* (Ж. Стефановић, Књажевац), *шљамача* (=нека барска биљка; К. Црногорац, Ботаника, стр. 82), *шљамити* (= купити сламу, грање и др. нанос; Л. Комарчић, Бездушници I, стр. 349), можда овамо иде и *шља̑н* (=ораница; Ј. К. Борјановић, из збирке речи из Босне, Херцеговине и Хрватске), — али: *шла̑м* ‖ *шља̑м*, *шла́мити* ‖ *шља́мити* (= растурати ђубре; Р. Ковачевић, Драгачево), *шла́мити* (= накупити ситна дрва; Ј. Павловић, Крагујевац), *шла́мити* (В. Жунић, Ужички округ, Подриње, Подунавље), *шламити* (Б. Павловић, Злакуса код Ужица), *шламљив* (Р. Ковачевић, Драгачево), *шлем*, *шлемина*, *шлемиште* (= нанос сламе, грања и др.; А. Јовићевић, Црна Гора), *шлам* (М. Ђ. Милићевић, превод Писама о истор. Срба и Бугара..., стр. 275); тако исто: *шља̏ка* (Ристић-Кангрга), *шљака* (Бакотић), *шљакна* (С. Мијатовић, Темнић), *шљакњиште* (Р. Илић, Ибар, Срп. етн. зб. VI, 545), *шљакне* (Ј. Радонић, Ист. Срб., стр. 40), *шљакна* (С. Лозанић, Хемија, стр. 124), — али: *шла̏кња* (Вук, Рјечн.), *шла̏кња* (Ристић-Кангрга), *шлакња*

(Бакотић), *шла̏кња* (Ј. К. Борјановић, збирка речи из западних крајева), *шлакња* (Руднички окр. гласн. 34, стр. 180), *шлаку* (М. Спасић, Земльоописаніе, Београд 1848, стр. 33), *шлакно* (Цвијић, Ст. Србија, Срп. етн. зб. IV, стр. 214). Оријенталску реч *арӣлама* (= трешња) налазимо у Лет. Мат. срп. 139, стр. 89, као *щлама*, а у Насељима IX, стр. 211 (из Боке) као *шљаме*.

Ономатопејске речи с почетним *шл-* тако исто се јако колебају између *л* и *љ* (исп. *шламӣав* и *шљамӣав* и сл.).

Проф. Белић у поменутој студији (стр. 220—224) констатује да се сугласници *л* и *н* често умекшавају иза сугласника *ж* и *ш* (а, тако исто, и иза неких других сугласника: *с*, *з*, *к*, *г*, *б*, *р;* исп. код њега: сљи́ва, сљи́ве) и тумачи у групи *жл*, *шл* ту промену асимилацијом, преношењем артикулације сугласника *ж* и *ш* на следеће *л* (и *н*); али каже да промена није доследна, јер се јављају и облици са очуваним *л* и *н*; (исп. код њега, стр. 221: слива́к, сли́ву-ну). У неким старијим речима они су, као што видимо, јаче уопштени (напр. *шљу̏ка*, *шљи̏ва*); али се чак и код нових позајмица бележе у дијалектима облици са *л* > *љ* иза шуштавог сугласника: исп. *шљи̏нгаӣи* (= „шлинговати“, Н. Наранџић, Лика), *шљеӣови* (Варош у Славонији, Зб. Ј. Ак. XXIV, стр. 134), *шљовијанке* (= спаваће кошуље, В. Николић, Из Лужнице и Нишаве, Срп. етн. зб. XVI, стр. 119); *шљи̏ӣер* (= врста греде, „шлипер“, Д. Остојић, М. Пожаревац).

Шта све ово значи? Ово значи да су облици са *жљ* < *жл* (и *шљ* < *шл*) гласовно сасвим разумљиви на нашем терену, иако су код различитих речи у различитом степену уопштени. Облици *жље̑б* и *жље́зда*, дакле, у *екавским* говорима су настали гласовним путем.

Сва је, према томе, ствар у питању: колико терена заузимају облици *жље̑б* и *жље́зда*? Засада на ово питање није лако одговорити, прво, због недостатка обилнијег материјала, и, друго, што баш у овим примерима јекавски и икавски говори иза *жл-* немају *е*, него *ије*, *и* (жлӣјеб, жлӣб), а то већ нису исте гласовне прилике. Само најзападнији екавски штокавски говори, неки славонски, могли би нам пружити материјала; горе налазимо славонски пример *жлебовиӣ*, дакле

са очуваним *жл*, а проф. Ившић у свом раду *Данашњи йосавски говор* (Рад Југосл. акад. 19ї, стр. 82), говорећи о умекшавању сугласника *л*, налази умекшавање само иза *к*, *г*, а о групи *жл* (нити о *шл*) ништа не говори. То је, наравно, сасвим оскудан материјал да би се на основу њега могло нешто поуздано закључивати; али би се ипак можда могло претпоставити да су облици *жљȇб* и *жљéзда* поникли на србијанском и војвођанском терену и да су, дакле, специфични баш за екавске говоре.

Ово довде ја сам написао да бих потстакао наше читаоце, нарочито из екавских крајева, да пошаљу редакцији Нашег језика обавештење: да ли се код њих говори *жлеб* или *жљеб*, *ужлебиши* или *ужљебиши*, *ижлебиши* или *ижљебиши*, *жлезда* или *жљезда*, *жлездани* или *жљездани* и сл.

На основу досадашњег материјала може се рећи да су облици *жљȇб*, *жљéзда* и сл. узели маха у екавским говорима; али се на основу њега још не може казати да ли је Вук Караџић за источно наречје забележио *жлȇб* и *жлéзда* што их је тако чуо у екавским крајевима или теориски према *жлӣјеб*, *жлијѐзда*. Без тога се не може ни коначно решити, да ли се за књижевно источно наречје може предложити *жљȇб* и *жљéзда* или има довољно разлога да се остане при *жлȇб* и *жлéзда*, који су у пуној хармонији с другим говорима.

Иван Пойовић

ПОВОДОМ НАШИХ СТРУЧНИХ ТЕРМИНОЛОГИЈА

На овогодишњој конференцији сарадника републичких института за научна шумарска истраживања било је говора и о шумској терминологији. Слична проблематика — овако исто узгред и без конкретних задужења — претресана је ове године и на конференцијама других привредних струка, чега није било на ранијим нашим састанцима и савјетовањима. Ту појаву региструјемо радо, са задовољством, али без неког претјераног оптимизма, јер добро знамо да она још не значи прекретницу на том необично важном сектору културног и духовног уздизања народа Југославије. Ми, активни руководиоци радова на привредном развитку, обнови и изградњи земље, још увијек смо преоптерећени нашим редовним задацима и проћи ће још доста времена — можда и цијела година, а можда и више — док сви дођемо до једнодушног закључка: изградња, сређивање, унапређење стручне терминологије било које струке је једна карика у изградњи, у унапређењу струке саме.

Разумије се, одлучну ће ријеч у томе имати филолози, али потребу учешћа привредника и техничара — добрих познавалаца своје струке, уз услов и доброг познавања језика — нико неће оспоравати.

Можда ће заиста шумари бити међу првима који ће се тим питањем озбиљније позабавити, јер су сугестије у том правцу дате са компетентног форума, упућени су одабраним претставницима наше младе шумарске научноистраживачке службе и потичу непосредно од руководиоца савезног ресора.

Несређеност и неизједначеност шумарске и дрвноиндустриске терминологије биле су и раније повод дискусија на стручним састанцима и у штампи, апеловало се и на предратно Министарство шума и рудника у Београду и на Југословенско шумарско удружење у Загребу, чије су заслуге баш на том пољу значајне и велике, почевши од доба када се Ettinger одлучио „на непрогаженој још путини прокрочити и шумарској пракси намјењени лексикон издати“. Некако у исто то доба стајао је на челу уредништва „Шумарског листа“ познати хрватски књижевник Јосип Козарац. Сама та чињеница морала се позитивно одразити на језику и стилу тога стручног гласила, а преко њега и на његовим читаоцима. Хрватски су шумари већ онда говорили „бољим“, чистијим хрватским језиком, него претставници осталих привредних струка. Одонда је прошло много година. Стварањем пређашње Југославије убрзан је темпо изједначења српске и хрватске терминологије и тај је процес текао стихиски, руковођен и потстицан разним мотивима, али, углавном, у правцу стварања јединствене српскохрватске терминологије и зближавања словеначке терминологије, с једне стране, и српскохрватске — с друге стране.

Не заносећи се мишљу о изградњи једне заједничке југославенске терминологије још увијек сматрамо да је наш циљ у погледу српских и хрватских стручних израза и термина остао исти као и прије рата.

Обухватити цијелу „шумарску“ терминологију исто тако је тешко — да не кажемо немогуће — као што је тешко обухватити цијело шумарство. Тај сложени комплекс техничких, биолошких, економских и осталих проблема, који је некад добио једнострани назив „шумарство“, изискује сада огромно, управо енциклопедиско знање скоро из свих подручја људске мисли.

Као што је биолошки сектор „шумарства“ уско повезан са свим биолошким дисциплинама, исто тако и терминологија подизања, гајења, обнове и неге шума, као и терминологија „заштите шума“ (одбране шума од штетних инсеката, биљних паразита и сл.), ловна (ловачка) терминоло-

гија итд. уско је везана за терминологију биолошких дисциплина.

Механичка прерада дрвета и њена терминологија има врло много додирних тачака са енергетиком; индустрија папира, дестилација дрвета итд. имају скоро заједничку терминологију са хемиском; а ни терминологија искоришћавања шума, која је можда најспецифичнија „шумарска“ терминологија, не може се узимати изоловано од терминолошке проблематике заједничке за нашу цјелокупну привреду.

Ја ћу се у слиједећем чланку осврнути специјално на тај први, „биолошки“ или — како га многи неправилно називају — „чисто шумарски“ сектор наше терминологије и показаћу како смо се ми шумари слабо користили оним постигнућима која су још прије рата забиљежена у нашој терминолошкој литератури и која нам могу послужити као полазна тачка за изградњу једног општег одређеног правца.

Још 1934 године тадашње Министарство просвјете је издало низ свезака „Средњошколске терминологије и номенклатуре“ штампаних као „плод заједничког рада чланова Терминолошке комисије и стручњака оних предмета којих се терминологије тичу“. Тих свезака изишло је, колико се сјећам, шест. У предговору је истакнуто како је текао рад појединих секција те комисије; из њега видимо колико је пажње посвећено томе проблему од прве до посљедње фазе рада.

Ми се не чудимо што је ратно доба, доба насилног духовног и физичког „раздиједињавања“ наших народа до темеља брисало, замело сваки траг тога. Али се чудимо што се није непосредно иза ослобођења у довољној мјери манифестовала жеља свих нас да што прије обновимо и ту област нашег културног развитка.

Један добар стручњак, ако је уједно и добар познавалац језика, запазиће можда покоји пропуст, омашку, наићи ће на израз који би требало замијенити којим другим, бољим, ако анализира напр. „Ботаничку терминологију“ са шумарског, агробиолошког, помолошког или којег другог уско стручног гледишта.

Али не треба губити из вида да је књига писана прије 15 година и да она није писана ни за шумаре ни за агробиологе, ни за помологе, него за наставнике средњих школа, тј. за тадашње гимназије, препарандије и трговачке академије. Да ли то умањује њезин значај кад стојимо пред задатком који сам напријед истакао? Нипошто. Њезина корист за нашу будућу шумарску терминологију, специјално за биолошко-шумарску грану, од непроцењиве је вриједности, као узор, као полазна тачка и као темељ за наш даљи рад на том пољу.

Нажалост, наша прилично богата шумарска литература поратног доба врло се мало осврће на резултате постигнуте на том пољу прије рата. Илустроваћу то с неколико примјера узетих из наше литературе шумарског и агробиолошког сектора, али претходно бих се осврнуо на грешке и пропусте које у том погледу чине сами наставници биологије у средњим школама, а још можда више сами писци уџбеника по којима ти наставници предају. Ако стручњаци-педагози и биолози-теоретичари занемарују резултате систематског рада наших ауторитета у области терминологије, можемо ли кривити практичаре задужене по сектору примјењених биолошких наука, и можемо ли им замјерити што се из њихових редова не јављају пионири-борци за чистоћу и богаћење наше терминологије? Томе ћу дакле посветити свој слиједећи чланак.

инж. А. Паунов

Сарајево

„ПЕСТИШ“ У ЈЕДНОЈ ВУКОВОЈ ПОСЛОВИЦИ

У Вуковим *Српским народним пословицама* (Београд, 1900), под бр. 1914, штампана је пословица: *И једем и пијем, а пестиш ми је на уму*. Вук није умео да објасни шта значи *пестиш*; писао је онде: „Ја сам ово слушао још у детињству, али не знам ни сад што је *пестиш*.“ Довијао се шта би та реч могла значити: „Може бити“ — писао је — „да је и име каквога Турчина коме је ко био дужан, или онако каквога зла чоека“. Уз ово своје објашњење Вук је додао и занимљиву причицу коју је добио од Димитрија Поповића, првођакона и учитеља сегединског а потом пароха сомборског, којом је Д. Поповић покушао да објасни ову нејасну реч, изводећи је од глагола *постити;* по њему, пословица би заправо ваљало да гласи: *И једем и пијем, а постиш ми је на уму*, — тј. ја додуше сада и једем и пијем (јер сам у гостима код кћери), али непрестано ми је на уму онај који је све учинио да бих заправо морао постити. Није тешко видети колико је објашњење Д. Поповића и натегнуто и произвољно: очевидно је он у своме тумачењу био вођен тежњом да нејасну реч изведе из неке српске, а чије би се значење на неки начин уклопило у основну мисао његове анегдоте. Вук пак биће да ју је забележио стога што ни сам није умео дати боље објашњење.

Ни у АкРј нема објашњења речи *пестиш;* Т. Маретић је онде забележио следеће: „Riječ je *pestiš* tamna postanja, ali jamačno nije postala od *postiš,* nego će ono što je D. Popović pisao Vuku biti nečije tumačenje tamne riječi *pestiš*“. Ипак је прештампао читаву причицу Д. Поповића, и тиме ни за корак није отишао даље од Вука. На истоме месту Ма-

ретић је навео још једну пословицу у којој се ова реч спомиње: *Све му је на уму као баби йестиш.*

Међутим, реч *йестиш* нипошто није „тамна постања“: она води порекло из средњовековног латинског језика, од речи pestis, која, сем осталог, значи: несрећа, пропаст, па онда кужне ствари уопште. Ако нам реч није дошла непосредно из средњовековног латинског, могла је доћи и из мађарског, где је у облику pestis (преузетом из латинског; што се, писано нашим словима, изговара: пештиш) значила и значи само једно: *куга.* Оданде је реч лако могла ући и у нашу пословицу и текући говор. Смисао њен је према томе веома прост: И једем и пијем (додуше), али непрестано мислим на кугу (која је харала, али може и поново наићи), мислим дакле на неку велику несрећу уопште, па ми стога није много стало ни до јела.

М. Лесковац

ИЗ СЕМАНТИКЕ

Израз „говорити на неког" (у смислу говорити с непријатељством, набеђивати некога) лепо илуструје важност улоге предлога с одговарајућим падежом у извесним случајевима за одређивање семантике глагола.

Реченица „људи нешто говоре" могла би се овако допунити: 1) „људи нешто говоре о мени", 2) „људи нешто говоре за мене", 3) „људи нешто говоре на мене". Додатак „о мени" показује да сам ја предмет разговора (било каквог: неко ме је негде видео, нешто сам ја рекао па се то помиње итд.). У другој реченици глагол „говорити" због додатка *за + акузатив* већ добија суженије, одређеније значење и значи: људи говоре о мени, али тако да износе моје особине, поступке. (Да се године у разговору износе баш моји поступци или особине доказ је већ и то што се може рећи: „људи говоре о мени" без додатка „нешто" па да мисао буде потпуно завршена, док „људи говоре за мене" није потпуна мисао — треба додати „нешто" или какву другу допуну).

У реченици „људи нешто на мене говоре" глагол „говорити" добио је сасвим ново значење: говорити рђаво, набеђивати, тако да се према глаголу „говорити" у обичном значењу не односи као исти глагол нешто измењене семантике, по сужением, одређенијем значењу (као што је то случај са „говорити" из друге реченице), него се јавља као семантички нов глагол.

Говорити (рећи, казати) *на некога* у овом значењу није у обичној употреби, иако је освештано и народним говором и језиком Караџића и Даничића. У речнику Броз-Ивековића под речју *говорити* имамо ове примере: Ако он не буде

украо оно што на њега говоре, неће се ожећи нимало (Вуков Рјечник[2], 311); Нити они могу посвједочити шта теби сад на мене говоре (Вук, Нови завјет — Дјела апостолска, стр. 136, глава 24, 13, Београд 1868), За све ружне ријечи њихове које безбожни грјешници говорише на њ... (Вук, Нови завјет, Дјела апостолска, Саборна посланица св. апостола Јуде, стр. 266, 15); Неваљалац о неваљалцу говори... говорећи на Бога лаж (Даничић Ђ., Стари завјет, књига пророка Исаије, стр. 588. глава 32, 6). — Код других писаца се овај израз ретко јавља. Налазимо га код Људевита Вуличевића и Јанка Веселиновића: „На свету се ни на кога није тако и толико говорило, како се и колико говори против Сина човјечјега" (Моја мати и Сила у савјести, СКЗ 93, стр. 61); — „Мати му се слаже са женом и не да на њу речи рећи, али опет..." (Слике из сеоског живота III, СКЗ 199, стр. 133).

Нема никакве сумње да је ова конструкција добивена од глагола: *нападати кога* и *на кога*, *бедити кога набацити набацивати на кога*, *клеветати кога* и *на кога*, *потворити кога* и *на кога* и сл., а у вези с другим одредбама глаголским (увреде, лажи, нешто рђаво, нешто ружно и сл.). На тај начин је добивен нов смисао овог глагола (*опадати*, *клеветати* и сл.) којим се он семантички одваја од свог основног глагола. То је доста обичан случај којим се само врло јасно показује од коликог је значаја веза речи у реченицама за постајање сасвим нових значења речи.

Милка Ивић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. *Дах векова... осећа се и кроз на мало архаичан начин...* — У једном врло садржајном чланку о језику једног нашег савременог књижевника наишла сам на неколико реченичких конструкција које дају повода да се о типу таквих конструкција каже неколико речи.

Запажени склопови су ови: „У једне врсте новој, народном говору блиској инверсији"; „Дах векова... осећа се и кроз на мало архаичан начин, појмовно везан израз реченичких делова, и кроз помало на архаичан начин сложену реченицу"; „Колико је инверсију кад и на који начин тражио у специјалном моменту реченични акценат".

Овакве обрте често је врло тешко избећи, а да се не жртвује од краткоће израза. Али ток читаочеве мисли, који за време читања иде — по правилима доброг стила — заједно с текстом, без запињања о језичку материју, бива неугодно заустављен кад наиђе на овако необичну комбинацију: *у једне врсте новој, кроз на мало* или сл. На наше језичко осећање непријатно делују умеци између оних речи које у језику иду заједно (напр. између предлога и именице с њеним атрибутима). Стилски није исправно да две речи извесне врсте стоје једна до друге (напр. два предлога: *кроз на*). Интерпункција може овде само понекад бити од помоћи. Осим тога, овакве конструкције потсећају на конструкције старијих писаца који су се при писању руководили метром, сликом и сличним, или су ишли за туђим узорима. Према томе, сматрамо да би било много јасније, а свакако и лепше речено: „У инверзији (боље него „инверсији") једне врсте, новој и народном говору блиској"; „Дах векова...

осећа се кроз израз реченичних делова појмовно везан помало на архаичан начин, кроз реченицу сложену на архаичан начин“, „Колико је, и кад, и на који начин реченични акцент тражио инверзију у специјалном моменту“.

Истина је да српски језик има слободан ред речи. Али поремећај обичног реда речи (т.зв. случајни, „оказионални“ ред) има свугде своје нарочито значење. Овде — да реченица постане тешка или трома; а то се, несумњиво, није хтело.

И. Грицкаӣ

2. *Мало ӣаштровско ӣлеме служи Млечићима, али их не служи збоі тоіа...*

Обично се вели да уз глагол *савеӣоваӣи, ӣомаіаӣи, служиӣи* и неколико сличних може подједнако стајати и датив и акузатив. Међутим у језику се у тим случајевима полако врши диференцирање, тј. једна се конструкција више употребљава за једно значење, а друга за друго. Тако се десило, као што ћемо видети, донекле и с глаголом *служиӣи*. Иако можемо у народном језику наћи потврде за употребу и датива и акузатива у истом смислу, ипак се и ту осећа извесно померање у значењима. И у случају осталих сличних глагола и падежа уз њих може се утврдити разликовање или тенденција да се до њега дође. Датив је падеж намене, упућивања, усмеравања, акузатив — падеж потпуног обухватања предмета радњом. Шта из тога излази? „Саветовати некоме“ значи „давати, пружати некоме одређен савет“, „говорити му, или писати, нешто што му служи као савет“. „Саветовати некога“ употребљава се у значењу „помагати, подупирати некога својим саветима“, „бити нечији саветодавац“. Разлика је, разуме се, врло танана. Исти је случај код „помагати“. Тај глагол с дативом значи „упућивати, или — у слици речено — „прилагати“, „додавати“ своју помоћ некоме“, „управљати је према некоме“ (напр.: „Ви сте *мени* милостиво помагали у скупљању ових пјесама“, Вук Караџић, Нар. пј. 1823, 3, V, или „Напомињем да *ми* око овога посла... помаже... Стојан Новаковић, Ђуро Даничић, Рјечник из књиж. стар. срп. I, XI). Уз овај глагол с дативом обично

стоји допуна из које се види у чему се помоћ у датом случају састоји. Са акузативом глагол има значење „служити као помоћ,“ у ширем смислу, тј. помагати трајније или свестраније, обухватити некога у потпуности својом помоћу — тако да су допуне у овом случају мање потребне (напр.: „помагати *сиротињу*“, „помагати *установу*“ и сл..)

Можда је најтеже повући разлику баш код глагола који нам је дао повода за ове редове; али се разлика и ту налази на истој линији. „Служити некоме“ значи „вршити неку радњу или имати неку особину, и том радњом, односно особином, бити користан ономе коме је она намењена“, и то само у извесним границама (напр. „Држи при себи ови љешник, јере ће *ти* служити“, Вук Караџић, Нар. прип. 1870 стр. 93; разумљиво је да лешник не може у сваком погледу задовољавати потребе власника, већ ће бити од помоћи само у специјалним приликама). Служба, наравно, може бити и дуготрајна („служити *Млечићима*“), али је и ту живо сазнање намењивања службе другоме. У изразу „служити некога“ (не узимајући у обзир неке нијансе, напр. „послуживати“ и др.) лежи значење „бити у служби“ разним својим квалитетима, бити слуга у широком смислу те речи („Тешко је туђу *кућу* служити“, Вук Караџић, Посл. 1849, стр. 314; „Служио *га* за девет година, Служио је *дворе* и *дјевојке*“, Г. Николић, Срп. нар. песме 1889 стр. 39.

Писац горње реченице је могао да изабере од овог двога оно што је више одговарало његовом схватању ситуације. Међутим, ставити оба падежа у исту реченицу, у кратком размаку, у којем значење свакако није стигло да се помери, стилски је незгодно.

И. Г.

3. *Пазе на наш сваки миг, бојећи се да госту што недостаје.* — Исказна реченица која стоји иза *бојати се* и сличних глагола и израза којима се казује страх може бити потврдна и одрична. Тада је и значење глагола (или израза) двојако: у првом случају *бојати се* има негативно значење, а у другом позитивно (в. Наш језик VII, стр. 185 — 186).

У горњем примеру имамо после глагола *бојећи се* реченицу *да госту што недостаје.* Она је потврдна, и према томе глагол *бојати се* има овде негативно значење. *Бојећи се* овде значи да су они који „пазе на наш сваки миг" нешто пропустили, да у гошћењу има неки недостатак (за који они не знају) и они се боје због тог недостатка, страх их је да гост нема све оно што треба, да му што „фали", „мањка".

То, међутим, није онај смисао који је писац желео да дâ овој реченици. Он је уствари хтео да глаголу *бојећи се* дâ позитивно значење, значење жеље, настојања њихова да гост у свему буде задовољан. А у том случају исказна реченица мора бити одрична.

Једно од значења које се у речнику Броз-Ивековића даје одричној речци *не* је ово: „*Не* показује жељу да оно не буде што значи глагол пред којим стоји". Тај је случај и у нашем примеру.

Оно што је овде нарочито важно и што је, вероватно, писца довело у забуну, то је питање негације глагола *недостајати.* Овај глагол није одричан облик глагола *достајати* (исп. Наш језик I, стр. 60), већ он улази у онај мали број глагола с префиксом *не* који не поричу оно што значи глагол без *не*, него му мењају значење: *недостајати* „мањкати", „фалити" (mangeln, fehlen), *ненавидети* мрзети, *нестати* ишчезнути, изгубити се. Према томе, он се употребљава с негацијом као и други глаголи. Напр.: Ништа ти није недостајало (Даничић, Ст. завјет 1938, 147), И ништа ми неће недостајати (Даничић, Писма о сл. бож., 338).

Друго је питање стила, односно настојање да се избегну два *не* једно до другога. *Бојећи се да госту што недостаје*, сте стране правилно, не би било језички исправно, и писац би ту морао употребити неки други обрт или *недостајати* заменити ругом речи. Могло би се рећи *да госту што не фали* или *мањка.* Али место да се употребе те стране речи, било би боље да се употреби потенцијал, дакле: *бојећи се да госту не би што недостајало.*

Св. М.

4. *Довољно несавладана младост.* — Реченица из које је извађен овај део гласи: „Њој је за пунију обраду ове

компликоване улоге (мајке) сметала глумачким средствима довољно несавладана младост". Писац је овде хтео да рече да је младост била савладана, али не довољно, не у толикој мери да би то задовољило. А оно што не задовољава *недовољно је.*

Млада глумица која игра улогу старе жене могла је своју младост савладати са више или мање успеха, младост је могла бити више савладана него несавладана или обратно. Баш зато што је писац употребио прилог *довољно* (а не *доста*, *прилично* или сл.), јасно је да је мислио на оно прво, тј. да је младост била више савладана него несавладана, дакле *недовољно савладана младост.*

Св. М.

ОДГОВОРИ РЕДАКЦИЈЕ

1. Питају нас техничари: да ли су добре речи: *растојање* и *отстојање*. Баш зато што су те речи широко распрострањене у савременом нашем језику, љубави наших техничара према језику и језичкоме осећању чини част што су се на тим речима зауставили и почели размишљати. Осетили су да глагол *растàјати* (растòјати): *растòјим* не постоји, а глаголска именица *растојање* морала би бити у вези са њим; то не вреди у толикој мери за *отстојање*, јер се глагол *отстàјати (отстòјати)*: *отстòјим* употребљава бар, иако у другом значењу: *отстàјати* (*отстòјати*) напр. службу божију — до њена краја стојећи остати (в. Вуков речник, Броза-Ивековића и друге); а за значење *стајати далеко, бити удаљен* морамо ићи нашим старим писцима (напр. Доментијану и др.) који су писали црквенословенским језиком или, ако хоћемо примере из новијег времена, наћи ћемо их код писаца XIX в. који су ту реч позајмили из црквеног или руског језика (отстояние, расстояние). Реч *расстояние* у руском језику, као што се може видети напр. из речника Ушакова (3, 1262-3), знатно је развила своја значења и у правој и преносној употреби. И у руском језику нема глагола од којега би та глаголска именица постала, тако да би се могло помислити да је превод латинског *distantia* или европских речи од ње792 посталих *distance* (фр.), *Distanz* (нем.), *distance* (енгл.) и др. У руском је одомаћена и реч *дистанция* и употребљава се и данас.

Али ствари не стоје баш сасвим тако. На крају крајева и *отстоять* у значењу „бити удаљен“ у руском језику потиче из црквенословенског језика. Тај глагол је превод грчког

ἀπέχειν, ἀφιστάναι (лат. *distare*) који има своју глаголску именицу (отъстоıанниѥ) већ врло давно у словенским споменицима; исто тако и *растоıати* (у значењу διϊστάναι) имају најстарији црквенословенски споменици (напр. Супрасалски зборник и др.), а тако исто и именицу *разъстоıание*. Тако су те обе речи словенског порекла, али су, вероватно, и у словенском црквеном језику начињене према грчким сличним глаголима. Питање је да ли је природа црквенословенског језика допуштала такав превод глагола у којем би се сачувало прилошко значење *отъ* и *разъ* (далеко, удаљено, на удаљености, између и сл.) и непрелазно значење. На основу свега што знамо о тим префиксима може се слободно тврдити да се префикси у старословенском уз непрелазне глаголе употребљавају и у локалној функцији (уосталом тако се они употребљавају и у другим словенским језицима). Исп. о овоме исцрпан преглед употребе префикса у старословенском у одличној књизи проф. Станислава Слоњског (Funkcije prefiksów werbalnych w języku staroslowiańskim (starobułgarskim), Warszawa, 1937). Ту он наводи примере и за *otъ-stojati* (стр. 111) и за *ra(z)-stojati* (стр. 219). Оба су глагола непрелазна, несвршена и са јасно и искључиво обележеним локалним значењем. Одатле се види да су именице *отстојање* и *растојање* прихватиле две старе словенске речи које су им могле доћи из црквеног језика на различне начине. Али у њима се извршило двојако прилагођавање нашем језику: 1) оне имају резултативно значење, тј. значе меру раздаљине која је међу предметима који су удаљени; 2) оне су добиле и акценат према речима за резултативно значење: исп. *стајање* (стòјање) и *растојање*, као *правдање*: *оправдање*, *једињење*: *уједињење* и сл.

Због свега тога, мислим, не треба занемаривати горње речи. Оне су згодне и због тога што данас у нашем језику имају *чисто апстрактно* значење, док *ра̀змак*, *ра̏здаљина* или ма која друга реч са сличним значењем (даљѝна, у̏даљено̄ст и сл.) имају то значење у мањој мери. Разлика је међу тим речима минимална: *отстојање* значи меру удаљености од једног предмета до другог, а *растојање* — меру удаљености између ма која два предмета.

2. Пишу нам: „Објасните нам употребу речи *сав, цео* и *читав.* У новинама се често погрешно пише, например: „Прослава је одржана у читавој земљи". „Читава" је чаша (која није оштећена), „читава" је и глава (која је срећно прошла, рецимо, кроз неки окршај). Прослава је, ваљда, одржана у *целој* земљи. Знамо да то треба да буде јасно свакоме ко пише. Али новинари пишу да се, например, „на устанак подигао *читав* (или *цео)* народ", иако треба да буде *сав* народ. Добро би било потсетити кад се употребљава *сав*, кад *цео*, а кад *читав*".

Наш питач показује добро стилско осећање. Овде је питање о синонимима врло блиских значења која само осетљив и добар стилиста неће помешати, уколико та значења самом употребом нису већ изједначена. Јер добар је стилиста онај који даје живота ономе што скривено постоји, што је, мање-више, у језичком осећању целог колектива, или оно што он на основу или у духу тога створи, а не онај који н а в л а ш ствара разлике где су оне у осећању народном ишчилеле.

Од ове три речи може се прво издвојити *сав* и одредити његово значење као потпуност према свима јединкама. То је као нека врста збирног значења према *сви* (напр. *Чује се са свих страна*, *Сву нас тројицу надбије*, *То сав народ жели*, тј. до последњег појединца). Али се и код њега јавља значење *цео* или *читав* у појединим случајевима *(Они га са свим срцем приме*, *Свега лета једна репа, и та црвљива* и сл.). Када се *сав* употребљава у свом првом значењу (тј. omnis), ту не може бити замењен придевом *цео* или *читав*. Према томе, *сав* треба разликовати према употреби и значењу.

Цео и *читав* се код различних писаца употребљавају подједнако у значењу „потпун" (integer), „неокрњен", „неповређен" и сл. Али и поред тога што се та два придева употребљавају за слична значења, ипак се у савременом језику све више осећа т е н д е н ц и ј а да се за једна значења употребљава један придев, за друга — други. Тако када је нешто дељиво на више делова, па се жели означити целина или када се има на уму само збирност или целина без икакве друге примисли, онда се употребљава придев *цео*.

Напр. *Хоћете ли пола хлеба или цео; за целу годину дана, цела земља, цела истина* итд. Наравно да се може употребити и овде покоји пут *читав*, па и *сав* у оном његовом другом значењу *(цело друштво, цео свет: сав свет, са свим друштвом својим; Цијел ваш дух и душа и тијело да се сачува без кривице* и *Они га са свим срцем* приме и сл.; *у здравље софре (цијелога друштва)* и *село читаво* и сл.). Али и поред тога *читав* добија све више и материјално и преносно значење *неокрњен, неповређен (он се вратио здрав и читав*, а не „здрав и цео"). Према томе, *цео* се употребљава све више када се мисли на целокупност чега, као што је речено, дакле, на апстрактно употребљену меру потпуности; а *читав* се употребљава када се мисли на материјалну целину (исп. *Глава му је остала читава и после туче* и *Цела му је глава обрасла ниском косом).* Ове се тенденције лепо огледају и у напомени нашег читаоца.

Ово не значи, као што је речено, да се никад не може *цео* употребити тамо где се употребљава *читав*, али је писцима остављено да осете све преливе речи и све правце њихова развитка у народу и друштву и да их према томе и употребљавају. Јер они и јесу прави израз колектива

3. „Наши спортски сарадници пишу: *Фудбалски савез, Тениски савез, Гимнастички савез,* али — *Кошарка савез, Одбојка савез.* Зар то није погрешно? У „Гласу" је изишла реч *трокула тврђава*, а један се друг бунио против тога, наводећи да је реч *трокула* кованица. Зар није у народним песмама *троглава аждаја, двоглави орао* и тако даље" — Овако нам пише читалац. Он има потпуно право. *Кошарка савез, Одбојка савез* (*Одбојка-савез*) нису називи у духу нашег језика. Истина, има у њему и *паунперо*, и *иванцвеће* и доста других речи начињених према турским сложеницама (*Демиркапија, буљу(г)баша* и сл.), јер у турском језику именица атрибутски употребљена има значење придева (слично немачком језику, енглеском и др.). Према нашем језику био би једино исправан назив *Кошаркачки савез, Одбојачки савез* и сл. Тако исто сасвим је исправно *трокула тврђава* и наведене паралеле *троглав, двоглав* сасвим су умесне. У тим речима — *глав* је придев; само се питамо како би се од

тррокула тврђава, у којем је — *кула* такође придев начинио мушки род. Ту би било тешко употребити *трокуо* и *трокул*, тако да би се морало прибећи другим образовањима као *трокуласт*, *трокулан*, *трокулски* или сл. Можда се због тога и учинило непознатом другу нашег читаоца да је *трокула* незгодно. Међутим ако му је, заиста, сметало једино то што је *трокула* кованица, онда он није у праву. Кованице нису добре онда када се противе правилима нашег језика, а нису потребне онда када и без њих постоје у језику добре речи за известан појам.

ЧИТАОЦИМА И ПРИЈАТЕЉИМА НАШЕГ ЧАСОПИСА

Молимо читаоце и пријатеље нашег часописа да доставе Редакцији, писмом или дописницом, где се у нашој земљи употребљава која од доле наведених речи и шта све значи. Потребно је увек навести и пример који би потврдио дато значење и по могућству обележити акценат речи или упутити на неку другу, обичнију реч која се тако исто изговара:

авдара, авентнило, авизага, агија, агурин, ајпустија, алан, ал (мн. алови), алчак, алче, алчела бићурка, алеж, анитошка, антерисати, анцикор, анџелика, анџински, анџуља, анџуо, апити, апица, апка, апсик, апсико, апсичан, апуга, арајдати, арајев, арамбати, армидија, арњати, ароснија, артати, арти, артичак, артука, арџић, асалатум, асвијестити се, асенто вање, асентовати, асигарати, аслит, африм, ахинак, ачина, ачкаруша, ашаврћ;

бабалин, бабујин, баврљало, баг, баремила, багудни, бада, бадало, бадерка, бадерна, бадњиц, базамент, бакреница, бакрице (мн.), бакрљчина, бактор, бакул, бакуљаш, бакша, бакшим, балага, балаја, балало, баландовање, баландовати, балансир, балашка, балбута, балда, балзак, балијесница, балило, балка, балотичар, балотање, балотати, барати, барија, басловник, басренац, бастахов, бастаховање, бастаховати, басташење, басташити, басташки, баство, басурак, басурман, басут, батавац, батавица, батавље, батакан, батало, батарати, батарисаљка, баташ, батић, безалишно, бездом, безименице, безнадница, берва, бердаклија, бијуна, бикички, билогурде, биљалац, биљан, биљур, биљуриле, бимбана,

бипкати, бисизана марама, бирјуз, бићурка, бјескати, блесерина, бледар, блестемак, блеузгавица, борја, борјаница, боровац, боровечје, боровчић, борчат, ботар, брађаш, брајдина, брамбор, брамборски, бранборити, брацуја, бриш, бројеница, брокаст, броч, бртвити, бруд, брусање, брускав, брусњаст, бубарика, бубло, буботалица, бубрица, бугљар, будинарке, будљичав, бузбана, буктило, буктирати, буктисавати, букурешка, булаш, буханац, бучко, бушавица, бушикозност, бушичав, бушоња.

Из Уредништва

ШТАМПАРСКЕ ГРЕШКЕ У СВ. 5—6

Страна	ред	стоји :	треба :
181	12 одозго	по среди	посреди
183	4 одоздо	*вратило*	*вратло*
184	18 одозго	*вратило*	*вратло*
184	14 одоздо	křydlo	křidlo
237	3-4 одозго	Сергијевић	Сергејевић
237	4-5 „	углавном	уосталом
237	8-7 одоздо	Мицкијевич	Мицкјевич
238	7 одозго	Татијана	Татјана
244	10 одоздо	језичном	језичком
244	4 „	*Сремски*	*сремски*

Наш језик *излази месечно у свескама од 2 до 3 табака или једанпут у два месеца у свескама од 4 до 6 табака; десет, односно пет свезака, чине једну књигу. Јула и августа часопис не излази. — Годишња претплата износи 100.— дин., број 10.—, односно 20.— дин. Претплата се шаље Научној књизи, Булевар Црвене армије 69 (са ознаком „за Наш језик"), чековни рачун 102-901880; телефон 27-011. Рукописе слати коме од чланова Уређивачког одбора или Браниславу Милановићу, секретару Одбора, Семинар за лингвистику, Филоз. факултет, Београд.*

Штампарија и књиговезница „Научна књига", — Београд, Нар. фронта ул. 12.